This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN
123675-B
NEU-

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z218467002

Digitized by Google

Digitized by Google

ČASOVI

KNJIŽEVNE ZABAVE

za

HRVATSKI I SRBSKI NAROD.

Spisao

VELIMIR GAJ.

Svezak V. i VI.

ZAGREB.

TISAK NARODNE TISKARNICE.

1870.

123675-B

Digitized by Google

Digitized by Google

ČASOVI.

I.

Digitized by Google

Digitized by Google

Pisac čitatelju.

Pomozi bog, mili mi čitatelju! Sedamnaest listova „Književne zabave“ na vel. osmini u četiri posebna svezka s tiskanimi zavitci god. 1868.-9. ugleda svieta. Idućom knjigom nastavljam i dopunjam zabavu svoju.

Uzroci, što zabava ove godine kano četvrtgodišnjak nije izlazila, rodoljubivu su čitatelju većinom znani, ili lasno dokučljivi. Ja bjeh književno-učevnim djelom o „poviesti slavenskoga prava“ i drugimi poslovi dosta zabavljen. O inih se uzrocih sviet nemože obaviestiti, niti ga književnički trudovi baš nezanimaju. Ove tajnosti zapadaju u zapiske književnikove. Jedna nesreća, tisuća uzroka!

Veseo ću i zadovoljan biti, ako mi ovaj nastavak bude tako blagoprijatno primljen, kano što mi je književna zabava dosele primana.

Svraćam osobitu pažnju na književne priloge za ovu god. (1869.) pod nadpisom: „Pogled po slavenskom svietu“ na kraju svez. VI., te zahvaljujem g. J. E. Smolaru u Budišinu na mnogo podataka o ruskoj, o češkoj

Digitized by Google

i poljskoj, pa napose o lužičko-srbskoj književnosti, koje sam sa gornjelužičko-srbskoga jezika preveo. A ujedno žalim, što se slavni Rus, g. Nil A. Popov u Moskvi, prema obećanju, proljetos u pismu od 15./27. svibnja učinjenu, da će mi naime priposlati zaiskane crtice o novih plodovih veliko- i maloruske književnosti, još ovomu momu pozivu nije odazvao. Obećanje je ludomu radost! Bilo bi željeti, da se književna uzajamnost medju nami više pazi.

Govoraše se, da će „Književna zabava hrvatsko-srbska“ odsele izlaziti pod imenom: „Balkan“; jer je ljetos 1. lipnja od odpravničtva njezina književna obaviest na znanje izašla: „Buduć da ovaj spis sbog mnogostrukih zapreka nemože dalje u četvrtgodišnjih svezcih izlaziti, kako je od lani doskora tiskom i nakladom narodne tiskarnice bezplatno mjesto „Danice ilirske“ za književan prilog uz „Narodne novine“ u svako doba godine izlazio, zato, kano što doznajemo, pisac naumi pod izmak ove godine na predbrojku pozvati rodoljubivo čitateljstvo i zajedno u jednoj knjizi nakladom svojom na sviet izdati prepravljenu književnu zabavu za hrvatski i srbski narod pod imenom: „Balkan“.

„Ovom smo obaviešću radi ujedno odgovoriti čestomu zapitivanju od strane slavnoga občinstva, tvrdo se nadajući, da će ovim izdanjem zajednim „Književne zabave“ pisac izpuniti izrečenu želju mnogih čitatelja svojih, koji će na „Balkan“ predbrojiti.“

Digitized by Google

A odprije, mjeseca svibnja, prepravih ovaj poziv, koji od novih zapreka nije ugledao svieta, čitateljem „Književne zabave hrvatsko-srbske“ medju inim: „Obično izdanje moje zabave nemogaše, niti može izlaziti. S toga se prekida. Ele, počem u mene još evo za koji svezak imade dovoljno nove zabavne, pak ujedno i poučne gradje, kojom će se rodoljubivo čitateljstvo od svakoga reda i staleža u oba plemena bratska po svoj prilici moći zadovoljiti, naumih na sviet izdati dva svezka „Književne zabave“, pa to u neodredjene rokove, prvi njekako polovinom, a drugi koncem, ili sgodnije oba zajedno u jednoj knjizi oko izmaka ove godine. Prema Horacijevoj *(Epist. De arte poetica l. 343.)*:

„Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando pariterque monendo“, —

knjiga hrvatskoga i srbskoga naroda, koji se jednim jedinim napredkom duševnim odsele sve više izjednačuje, u sebi neka ujedinjava nauk i zabavu!

„I evo ja oko toga nastojim, zacielo se nadajuć, da ću uz ovo nastojanje nesamo znanim pravcem književne uzajamnosti slavenske, već i sustavno osnovanim, izobilnim, ugodnim izborom različnih spisa umjetnih i drugih, prostonarodnih umotvorina, prema dosadašnjoj uredbi, pa i dostojnim i prijatnim oblikom tanane hartije i jasnih slova izpuniti pravednu želju hrvatskoga i srbskoga občinstva.

Digitized by Google

„Ovdje medju ostalim pominjem izvor-pripoviedku iz tursko-bosanskoga života: „Bosanka Mara“, dalje Katilinsku besjedu treću i četvrtu s tumačem i ulomci: „In toga candida“, nastavak „Historičnih aforizama“ i t. d. osim inih sastavaka, pjesama i narodnih pričanja.

„U ovom nastojanju, kad se bez narodnje pomoći ni ovako, ni onako, baš nikako! nemože, na predbrojku pozivam braću čitatelje i prijatelje, slavna družtva i rodoljubive čitaonice, pa i stup naše knjige, rodoljubivo svećenstvo, osobito liepo moleć skupitelje narodnih knjiga, da me podpomognu u izdanju „Balkana“. —“

Pa tada naskoro odasvud i izpod same stare planine, Balkana, postojbine starine Novaka, čuh odziva „Balkanu“ svomu. Ali za drugo vrieme čuvam ovo ime, ako me ikad bolja namjera namjeri. A hvala bogu, što s trudom svojim sad ovako mogu na vidjelo pod imenom: Časovi književne zabave za hrvatski i srbski narod! E, da bi tebi, mili mi bratski rode hrvatski i srbski, kad te čama napadne, prikratili dug čas, kano što su meni za turovne čame svagda bili na utjehu i zabavu! Od mene to, a od boga zdravlje.

O Prosvjetinovu dne 1869.

Tvoj pisac.

Digitized by Google

GROB U PUSTINJI.

Digitized by Google

Digitized by Google

U v o d.

Jezgra je ovoj priči arapskoj izvadjena iz crtice čuvena putopisca francezkoga, g. grofa Forbina, u knjizi njegovoj: „Voyage dans le Levant.“ — Pariz 1819. U izdanju se drugom nalazi na obrazu 158. —, kojom se i omiljeli Zschokke poslužio, kad je preveo ovu priču pod imenom: „Marija u pustinji“.

Još god. 1862., kano što je u njega, razdriešenim slogom prevedoh ovu priču. To je jedna od prvih mojih radnja; ele nikad nije do tiska dospjela, baš kano da joj je bilo sudjeno, tek u ovom obliku da ugleda svieta. Potom nadjoh sličnu izvor-pripoviedku iz tursko-bosanskoga života, koju sam htio sa ovom arapskom izporediti i na sviet izdati pod imenom: „Bosanka Mara“. Ali se na jedanput, kad sam smotrio, gdje u našaste pripoviedke nema te snage duševne, a u Arapke uočio vilu, predomislih, te odskora, za devet vrućih dana ljetnih, od Svatoplukova do Djedomireva dne (od 13.-21. kolovoza), spjevah arapsku priču.

Što se brzo radi, nemože biti, što 'no kažu, djelo savršeno. A opet, kako mu drago, nemogah odolievati strastnu nagonu, nemogah polagano crtati misli i čuvstva, od kojih mi je sva narav cielo ono vrieme i danju i noću vrela, da, u koji mah shvatim, u onaj mah i zabilježim čuvstvovano i mišljeno: nemogoh odo-

Digitized by Google

ljeti njekoj nevidjenoj sili, koja me je strelimke do svrhe dotjerivala.

Baš je dostojno spomena, što hvaljeni pisac kaže u uvodu:

„Svako znade, što ugadja iztoku, navlastito Arapom, kad se sunčane pripeke u pustinjah i u oprljenih rudinah nažegu, pod veče, osobito kad, putujući po noćnoj ladovini, zajedno na odmoru leže, bilo slušati pripoviedke, ili jih pripoviedati. Kano što u najdavnije doba, tako i danas ista radost godi svemu divnomu iztoku. Ovako se po svoj prilici pripoviedka o Jobu medju Nomadjani zametnu i raztrači, premda ju je možda istom za vieka Solomunova koji mislitelj shvatio i nacrtao jednostavnu, prostu, kano što je bila, ele uzvišenu, poučnu. Na taj način jamačno nastadoše i ljubazne one basne, s kojimi smo se iz tisuće i jedne noći bar po glasu upoznali. A tko bi kroz više godina dana sa Arapi živio, sasvim vješt jeziku njihovu, ala, koliko li bi čudnih, krasnih pripoviedaka iz kola njihova mogo medju nas donieti!

„Koje u prostonarodnih pripoviedkah i pjesmah, a koje u narodnih igrah svagda vidiš utisnut oblik žive duše čitavih naroda, bili veliki, ili maleni, baš kano u tvorilu. S toga povjestnici redoćudnosti i naravi gotovo ponajviše doprinose k ljudskomu poznavanju, što dakako obični *scriptores rerum* malokad slute.

„Jednu nam je priču današnjih Arapa, veoma punu nagoviesti i prekrasnu, donio grof Forbin, koji je god. 1817. i 18. iztokom putovao. Slušaše ju jedanput pod veče u kolu Arapa, s kojimi je pustinjom

Digitized by Google

iz El-Ariša putovao u Damiette. Ona na paženje svrnu njega tek mrtvom tišinom i uztrgnućem, s kojim su svi putnici š njim slušali priču.

„A može se misliti, da se priče od ove ruke pustinjami, gdje se svagda ponavljaju, svagda nanovo slušaju, gotovo rieč po rieč i primaju i razplodjuju, kano što njegda junačke pjesme Omireve po Maloj aziji, ili spjevovi Ossijanovi u škotskih gorah. Jer i preko drugih putopisaca znademo, da mnogi Arapi poznavaju, pa, tako reći, umiju istu pripoviedku, koju su opet ovako voljni i radi slušati, te bi čovjek mislio, da ju prvi put čuju. A može se takodje zacielo tvrditi, da je svakoj priči istinit kakav dogadjaj udario osnovu, samo što je mašti onoga, koji priča, prosto i slobodno, da življimi mastmi ukrasi crteže pričanja svoga.“

Ovom sam se slobodom i ja poslužio.

U Zagrebu god. 1869.

Izmajilu i Mari.

Tri mi duha trepte pred očima,
Duh junački presvete slobode,
Duh ljubavi i još duh prirode,
Nikamo se ja nebojim š njima.

Ovi su mi dusi uzzajedno
Tri s nebesa poslana angjela,
Što me vode na misli i djela,
Da tim pojim srdce svoje žedno.

Digitized by Google

I po volji roditeljke svoje
Tražim vrelo i nalazim vrelo
U ljubavi k rodu za sve djelo.
Eto! Što znam, mogu, hoću, — to je!

Ali, Maro, i ti, Izmajile,
Udružiste u vječnoj nesreći,
Osvojiste, smijem li ja reći?
Sve duhove i božanske sile.

Najsvetiji, duh mlade ljubavi,
I kad, silom savladan, propada,
Iznad groba on upravo tada
U vječnosti divno slavlje slavi.

O Milovukovu dne (22. kol.) 1869.

1.

Ranjenik.

(Poviest.)

Za ratova dugih i zavada
Medju znatnim motsallamom onim,
Turskom glavom Jerusalim-grada,
I Arapi, junaci sionim',
U pustinji Turci zasjedoše,
Kako čine junačine loše:
U dolini oko briega Beka,
Kud neteče ladne vode rieka,
Uhvatiše hitro mlada šajka,
Arapskoga hrabra kolovodju.
Rodi njega Arapkinja majka,

Digitized by Google

Neka za njim slavne viesti podju,
Da je jedan, što se tiče sile,
Već oddavna slavan po imenu,
Smion Arap, Ahmed-Izmajile,
Bahirević nazvan po plemenu.
Otac mu bi Vahydžehu glava,
Vahydžehu, strašnomu koljenu,
Koje grozna obezsmrti slava,
Da je bilo najstrahovitije
Po čitavom Barr-el-Chamu * ravnom,
Strašnijega po spomenu davnom
Bar da nigdje u Syriji nije.
Izmajil se zadugo branjaše,
Kano lavić biesan u pjeskuša',
Uz maanske i karkičke paše,
Gdje 'no mu je nestrašljiva duša
Obrvala množinu lavova.
Oči mu se lavovim' navade;
Što l' nemože duša junakova?
Smrtne rane sad jadan dopade,
Pa donesen s težkom mukom bude
U zidine Jerusalim-grada,
Gdje kadije pravovjernim sude.
Sred dvorišta, gdje lad vječno vlada,
Nasladjujuć motsallamske dvore,
Nasloniše njega na stup jedan,
Neka ovdje sad počiva biedan,
Dok ga boli niže neobore.
Smrt obliedi njemu obraz smedji,
Udarci su u žilah sve rjedji;
Ali, prieteć, smrt njemu neote

* Syrija.

Digitized by Google

Ni ponosa, ni mužke ljepote.
No mu udi bjehu oladnjeli,
Kano kamen stupac, ukočeni,
Dok mu svako, razmatrajuć, veli:
„Tu izdiše branič poraženi
Sve pustinje!“ A mnogi se smije:
„Strah i trepet čitave Syrije!“
No još njemu kutlja krvca živa.
Srdca nema u neprijatelja;
Ali mu je sreća milostiva:
Za blagom se u njih prenu želja.
Motsallam se odkupom obnada,
Na odkupe pustiť šajka mlada,
Kad dobije blaga nebrojena
Za jedinca Vahydžeh-plemena,
Te pozove od groba svetoga
Samostanca otca tumačnika,
Baš na glasu valjana lječnika,
A inače vjerna roba svoga.
Pa mu reče: „Ču li me, lječniče!
Tvoja djela tebe svietom diče,
Te si steko dar liečiti ljude,
Sve bolesti svakojake hude,
Baš od sama boga jakostnoga.
Zato ti je u naroda toga
Averrojes — samo ime dika.
Povjerujem teb' uhvaćenika,
Ako misliš, da ćeš mu još moći
Ukresati iskricu života,
Da mu svane u zdravlju ljepota.
Odmah će sad vjerni ljudi doći,
Odnieti mu tielo na stan krasan.

Digitized by Google

Pa, lječniče i tumaču jasan,
Ti se evo pred nami zakuni,
Kad se dana dvadeset izpuni
Idućega mjeseca ševala,
Da ćeš sužnja dovesti čitava!
Neka ti je briga to nemala,
Ako ti je mila tvoja glava!
Ako li mu ti povratiš snagu,
Eto tebi svega polovine
Od odkupa za umjetnost dragu!“

Lječnik hitri od čuda nezine.
Nakloni se do zemlje duboko,
Te vještačko baci svoje oko
Mladu šajku na samrtne rane.
Pa desnicom svaki časak gladi
Prsa, čelo, brke prema bradi,
Pak ovako besjediti stane:

„Gospodaru, kako zapovjedi,
Da mi dodje taj rob, daj naredi!
A ja ću se mučiti, truditi,
Da izliečim ovo tielo biedno,
U istinu svih odkupa vriedno,
Što ćeš moći zanj ti zadobiti.“

Odnieše ga na umor bolana
Odmah tamo u kuću tumaču,
Gdje izvori ljekoviti skaču.
Even Temym, imenom Yuhanna,
Plam milosti u grudih osjeti,
Onaj plamen hrišćanski i sveti.

Ukraj vrata svetoga Stjepana
U ulici, prozvanoj po boli',

Digitized by Google

Gdje je mirna i turovna strana
Jerusalim resila oholi,
Nastavaše u vrtu zelenu,
Ruševinom tvrdo ogradjenu,
Izkopanom iz ribnjaka mala,
U kojem se voda preljevala.
Mlada, liepa i predivna Mara,
Cviet i ures ciele Palæstine,
Ču, gdje njetko jednako udara
Na ulična vrata od stanbine.
Kad je otca po glasu dočula,
Ona vrata od kuće odtvori.
Kano što bi starodavna kula,
Tako bjehu i hrišćanski dvori
Ondje bravom tvrdo zabravljeni.
Ona oka ni nesvraća svoga, —
Milostiv je pogled bezazleni! —
Da se mlada divnu čudu čudi,
Kako šajka nose mladjanoga,
Pak u kuću svi ulaze ljudi.
„Moja kćeri“, lječnik rieč pokreće:
„Nosim sina jednoga nesreće.“
Preko lica liepe Marijete
Tada tužni oblaci prelete.
„To je vodja najstrahovitiji,
Nije njemu para u Syriji;
Š njega zemlja donjekle sva preda:
Bedvinac je ovo sin Ahmeda,
Poglavice, šajka Vahydžeha.“
„Kako?“ Mare povika sa grieha:
„Sin Ahmedov ovo, kažeš, da je,
Koga narod po glasu poznaje,

Digitized by Google

Vitlajemca, junaka groznoga,
Pa je opet momče tako mlado?
Ele, tato, oprosti mu rado!
Opomen' se zakona i boga,
Pa pomisli na Samarićane:
Izvidaj mu umjetnošću rane!"
„Zato", reče Even Temym: „trči,
Te donesi pomasti u vrči',
Od Zakkuma masti plemenite,
I zavoje prtišta tanana!"
Ona ode. Vrh odra mekana,
Gdje tumača misli na san mite,
Položiše mlada Izmajila.
Mara bješe zavoj prepravila.
Klečeć, drži glavu mladićevu,
U naručju njemu glava visi.
Ah, da vidiš zabrinutu djevu,
Plakao bi, ako kamen nisi!
Motri obraz otčev bojažljivo,
Vreba misli i lovi strašljivo,
Hoće li mu moći naći lieka.
Jaoh, sad će, — u bojazni čeka, —
Sad Izmajil živ još uzdahnuti!
Srdce joj se raztuženo muti,
Dok u obraz poglede upire,
Gdje se smrtni znakovi već šire.
Sluša, gleda, miču li se udi;
Svaki časak sve shvatiti žudi.
Srdašce joj izbraja časove
I na život Izmajila zove.
On bijaše prvi od muževa,
Koga smatra bezazlena djeva.

Digitized by Google

Nasladi se nehotice likom
Toga lava, čovjeka-jedinca.
Brižna djeva sad poniknu nikom
Baš na oči sklopljene Bedvinca,
Komu duge vrane trepavice
Zasjenjuju probliedjelo lice.
Široka mu rana smrtonosna
Razkri prsa mlada i ponosna.
Even Temym, da je smrtna, cieni.
Od groze se Mara sva promieni.
Smiluje se, od žalosti svisne,
Pa na mlade dojke breme stisne.
Strelimke sad leti kobno vrieme.
Ona drži njegovano breme.
Nesrećan je i bolan izdiše,
Zato joj tudj junak nije više.
U jednoj joj ruci stoji sprava,
Koja treba krv da utišava,
Krv, što kutlja evo svejednako
Niza saruk, po glavi razviti,
I odielo krasno Arapovo.
A suze joj kaplju sve polako,
Nemože jih jadna osušiti,
Baš na čelo bielo, junakovo.

Ove kapi blage, prividja se,
San samrtni krše, dok ga kvase,
Ove kapi masti plemenite,
Čiste suze djeve jadovite.
Već umiruć, on pogleda gore,
Misli, vidi svjetlost biele zore.
Izroguši oči na ljepote,
Koje kano da vrh njega sjaju,

Digitized by Google

I protepa na oprost grjehote:
„Hvaljen budi bog; ja sam u raju,
Gdje se bog i prorok njegov diče!“
„O blažena majko i djevice,
Milostiva oj bogorodice!
Ta on živi još!“ Mara poviče:
„Slava Tebi budi i sva dika!
Okriepi mi jadna nevjernika,
Da on bude, što dosele nebi,
Daj učini, da ozdravi Tebi!“

2.

Ozdravlje.

Even Temym niti za čas tili
I kći Mare nisu ostavili
Izmajila, sina Ahmedova,
Dok ovako od rana bolova.
Svagda motri noću on i danju
Milo čuvstvo u sažaljavanju;
Pogledi su njemu Marijini
Spasonosni, mili, dobročini.
Razgovor joj u junaku mladu
Probudjuje već usnulu nadu,
U njem, koga grdne ove rane
Nisu tako u grudih boljele,
Već su njemu grudi procviljele
Od sramote goleme zadane,
Što on ovdje bolestan sužnjuje.
Zmajl se u to snage već dohvati.
Zahvalno se srdce oddužuje, —

Digitized by Google

Kad je mogo pomalo hodati, —
Ovim spasom života i vieka:
Povede ga, da si nadje lieka,
Mlada Mare na prostrane dvore
Pod visoke grane sykomore,
Koja sjenkom stan i vrt prikriva.
Ta je sjenka ozdravnica živa.
Tu bi čula, kako pripovieda
O bojevih plemena i bieda',
Kako su se Vahydžesi stari
Osvetili nevjernu Džezaru,
Kako jadno žive u pustari.
Još o rodu obaviesti Maru,
Pa kakvi su njemu prijatelji:
Sve joj kaže po srdačnoj želji.
Sunce bi jim za tih razgovora
Na mir leglo onkraj svetih gora,
Kad se evo sa sjajnih mečeta
Zaorila već popievka sveta:
Od munara svih savrh kruništa
Glasom važnim El Haram zavrišta
Vrstu pjesme svete Muëzzinove,
Koja turke muslomane zove
Na klanjanje sad u bogomolje.

„Oj Marijo!“ Arap reć' izvolje:
„Kako je to, da ja pokraj tebe
Zaboravljam otca i proroka,
Zaboravljam pleme, pa i sebe?
Sred tamna su zidovlja visoka,
Gdje se sunce, ni nebo nevidi,
Koliki su nebotični zidi,
Zviezde, nebo samo oči tvoje,

Digitized by Google

Koje valja svedj da sliede moje.
Neka mi se upepele kosti
Lasnim onim ništavim pepelom,
Da se vjetar titra u radosti
Od Yamyna njim po polju cielom:
Ili hoću navrh tvoje glave
Po a d e t u pirne naše slave
U pustinji, gdje nemade gore,
Da razapnem pirovne čadore!
Moj će otac, moja majka stara,
Ugledavši tebe sred pustara,
Od radosti i mila strepiti.
Svi će tada Valıydžehovići,
Mužko, žensko, starci i mladići,
U skut smjerno tebe poljubiti,
Skut haljine Even-Temymove.
Kćeri će se ća Kabylehove
Medju sobom o čast otimati,
Da ti smiju noge umivati."
Mara, kojoj stid zapali lica,
Progovori govor odrešiti:
„Hrišćanka sam, pa nemogu biti
Tvoja nikad vjerna sudjenica.
Sve nas dieli, Izmajile vrli,
U životu žalostnom i biednom,
U životu, dok nismo umrli;
Ele, možda, da će biti jednom
Od života smrt nam milostnija!"

Digitized by Google

3.

Potjera.

Nekoliko zora sviet ogrija,
Te ogranu na vrata nebeska.
U to bješe paša iz Demeska
Već doznao za golemo blago
Motsallama jerusalimskoga,
Kako mu je svedj grabiti drago
Od bogata i od ubogoga,
Pa se paša na blago slakomi.
Pozove ga preda se na divan,
Nanj navali, na njega sad kivan,
Ošine ga rječitimi gromi,
Pržibaba da je, pustaija.
U srdcu se on na to nasmija,
Zaškrguta dva, tri puta zubi,
Te mu glavu pred noge odrubi,
Glavurinu strašnoga odljuda,
Od koga je strepila sva Juda.
Nov motsallam zahvalan bijaše
I ljubavan milostnik u paše.
Zato htjede zaštitniku svomu
Zahvaliti na tom povišenju
Sjajnim darom, paši demeškomu,
Kako čine ljudi u življenju,
Što 'no kažu, debelim kumovom.
I tako se u lakomstvu ovom
On požuri do svetoga groba,
U samostan Grka i Jermena,
Gdje je sila blaga zaplienjena,

Digitized by Google

Pače plieni najgorega roba.
I dvadeset tisuća židova
Usred gradskih visokih zidova
Pod udarci pogibe stražara,
Kojih četa žari, pali, ara.
Sad u gradu i okolo grada
Strah i trepet svjetinom zavlada.
Tada šajku Even Temym veli:
„E, čuli nas, Vahydžeše mladi?
Težkom smo se zakletvom zakleli
Motsallamu na pošljednjoj vladi.
Od zakletve nema dužnost veća;
Ali ništa tomu neobeća',
Koji evo sad na vladi sjedi.
S toga gledaj, da umakneš biedi,
Bježi, ako snaga daje tebi,
Bježi, bježi, smetnju upotrebi,
Kojom sav grad evo uzvrluda!
Sutraveče oko zaranaka
Ti uteci još prije sumraka,
A kroz vrata od Naby-Dahuda!
Što godj trebaš, uprti na rame,
Pa se sakrij oko Hakeldame
U duboke, bezbjedne pećine;
Grobovi ti pružaju stanbine:
Sve ćeš naći, što spasenje ište,
Posvećeno ovdje utočište!
Potom pazi i bježi po noći
U pustinju k vječitoj samoći!
Pod krilo te bog-svedj uzimao,
Koji te je ovamo poslao,
Da ti bježan bude pouzdana!

Digitized by Google

Mnogo ti još podielio dana,
Pa i onim, kojim krvca teče,
Što u tvojih poigrava žila'!"

Mara strepi, čuv, što otac reče.
Sudić pića, što ga je nosila,
Iz rukuh njoj malo neizpade.

Zmajl pak tako besjediti stade:
„O moj otče!" On će prihvatiti:
„Kako možeš od mene tražiti,
Za spasenje da se sam uklonim,
Dok opasnost prietnjom prieti onim,
Od kojih se harno srdce moje
Do vieka lje nikad neudalji?
Grudi mi se od pomisli boje,
Gledaj, pitaj, na sve strane šalji!
Taj Abd-allah, od koga sviet strada,
Tek prednjake Jerusalim-grada
Sad, istina, proganja i tare;
Kad zakolje ove dromedare,
Daviti će rukom nemilice,
Taj okrutnik! jagnjad i ovčice,
Da jih može do kože ostrići.
Na sve će se pomaman podići.
Na razpru će on Tiberijinu
Gnjevne misli svoje povratiti,
Srdce svoje biesno izkaliti
Na nedužnu Ahmedovu sinu,
Kad dočuje, gdje je Izmajile
Uhvaćenik motsallamske sile,
A nemade blaga u potrebi,
Kojim život da odkupi sebi.

Digitized by Google

Jer se krvca njegda proljevaše
Medju njim i djetcom djetce naše.
Naskoro će Abd-allah u buni
S tobom da se o robu računi,
Koga ti je na rok povjerio,
Udno duše što je upamtio,
Pa što hoće, kad ti to dogusti,
Istinski tvoj jezik da izusti? —
Hajde, bjež'mo dakle skupa svi mi,
Ili hoćeš, za vjeru me primi!
Ja sad natrag k otcu svomu hrlim.
On će doći sa sinovi vrlim'
Od Farana, od plemena svoga.
Voljom će se proroka i boga
Sve nam tako izpuniti želje.
Blagi su ti, baš kano gazelje,
Silni, kano lavovi — zubati.
Naučnu ću devu * ja vodati,
Da njom Mara bez truda upravlja,
Da se putem veseli, zabavlja.
Doći ćete na široke laze
Kod ulazka u do rodne Gaze.
Onda valja da se k nam svrnete.
Sbor će djetce tu Vahydžehove,
Od radosti vičuć, da vas srete.
A klik će se razleć' uz dolove.
Mi ćemo vas, tvrda moja vjera!
Baš pošljednjih ovdje trijuh dana
Tekućega mjeseca sefera
Dočekati kraj spremljena stana.
Zmajl što kaže, znaj, nikad nelaže!

* Kamila (veobljud).

Digitized by Google

A ja hoću svedj da činim straže
Po zelenih brežuljcih eborskih,
Oko golih bregova primorskih,
Dok vas moje sagledaju oči.“
Potom Mara na noge poskoči,
Pa koljena shvati otcu svomu
I ovako prosbori istomu:
„Ovaj mladić iz sebe nesbori,
Već se nebo krož njega odtvori,
Sa usana njegovih objavi,
Da se ovdje radi nam o glavi.
Kad sam se ja juče baš pred likom,
Pred blaženim ovim žertvenikom,
Sva skrušena molila djevici,
Uzvisila duh k bogorodici,
Moje srdce sve ovo slućaše,
Što on evo sad ovdje besjedi.
Srdce mi se od spomena ledi.
Ostavljajmo te domove naše!
Bjež'mo, otče, od prve bjesnoće,
Od okrutne sile, u samoće!
Desnica će božja razoriti,
Okrutnici opaki što snuju,
Na sve strane jednom razpuditi
Strahovitu svu ovu oluju,
Pa će narod svoj oda zla spasti.
Okrenimo ledja prvoj strasti,
Ja te molim, utecimo smjesta!“
U toj rieči govoriti presta.
Even-Temym, ganut od mudrosti
Suzami i riečmi djeve mile,
Privolje se na bieg u naglosti.

Digitized by Google

Pripreme se bjehu pripremile,
Svaki korak već omjeren bješe
O dogovor oprostnoga danka.
Sve, što treba, u prtljage snieše.
Zmajl već reče želju od razstanka:

„O, da čezli svagda za prizori
Bahireve kuće ožudjene,
Kano putnik utrudjen što gori
Za pomolkom osame zelene!“

Nema žića ljepšega slobode,
Što Arapi u okolu vode.
Ele nade budu izpredene,
A osnove sve osujećene!
Ulicami Jerusalim-grada
Za malo čas krv i nož zavlada.
Pobuna se na sve strane širi,
Pa gungule i mukli nemiri
Sve to većom pogibijom priete.
Even Temym, bojeć se osvete,
Nemogaše više odlučiti,
Bi li gostu dao odlaziti.
Već ga pače sakri u dubinah,
Pod svodovlje čatrnje goleme,
Obezbiedjen da čeka u tminah
Sgodan časak, dok mine nevrieme,
Kad se za njim potjera podigne,
Da ga sama na putu nestigne.
Al' odavle on mnogo mirniji
Potom opet uzadje k Mariji,
Kad spahije u to navališe,
Te ga lasno ovdje uhitiše.

Digitized by Google

Obtužen bi Grci, nevjerama,
I doveden bi pred motsallama.
Nevidje ga nigdje više Mare.

Okrutnici sad na sve udare, —
Dobitnik se za dobitak brine! —
Razgrabiše malo imovine,
Koju s mukom Even Temym steče,
Da svak strasti svojoj zadovolji.
A Marija bolna u nevolji
K duhovnomu glavaru poteče
U samostan svete zemlje krasni,
Te mu kaže dogadjaj opasni,
Zamoli ga, zakletvom zakune,
Da joj otca zaštiti od bune.
No bojnici već obkoljavahu
Svejednako samostanske zide;
Za svetinjom balije gramžahu.
Groziti se glavaru nestide.
A u strahu držéu kalugjeri.

Iguman joj reče: „Moja kćeri,
Gospod bije nas oštrimi biči!
Ti si nad sve kušana na domu.
Obrati se, kako tebi liči,
S timi boli svojimi k onomu,
Koji bješe na tom mjestu svetom,
Prav osudjen odsudom prokletom,
Izkapio vrč muke paklene!
Samo mukom on oblada vraga.
Ele, kćeri Isusova, draga,
Što u pomoć ti prizivaš mene?
Tvoga otca u životu nema.“

Digitized by Google

Još neznaše jadna nesrećnica,
Bez babajka da je sirotica.
Kano da ju slutnja već izliema,
Na tle pade, s mjesta se nemače;
U nesviesti mrtvim plačem plače.
Kad se jadna iz nesviesti prene,
Hrišćanske ju okružiše žene,
Te se tomu oprieti odluče,
Da se Mara motsallam' odvuče.
Jer ju ovaj čovjek, — kamen tvrdi,
Čuv lik kćeri Even-Temymove,
Odabere i k sebi pozove,
Da običaj uzdarjem utvrdi,
Te ju paši šalje demeškomu,
Za dobrotu dobrotvoru svomu:
Napose ju za njega poiska,
U haremu da je odaliska.

Smjerno moleć, pa darujuć dare,
Pobožnomu samoživcu rodi,
Njekoliko ura da odgodi,
Da nevode sirotice, Mare.
Nadahu se, da će svih potjera,
Da se zloće neprepuni mjera,
Oprostiti tu hrišćansku momu,
Predavši ju posvećenu domu
Vitlajemskih pobožnih gospodja;
No se iste doču još večeri,
Da je njeki navalio vodja,
Samosilan, ohol u nevjeri
Pobiedio narod tako biedan,
Da je i grad Vitlajem već predan
Krvnim šakam Metulijevića,

Digitized by Google

Od lavova najbješnjih lavića.
Jest, u isto vrieme viest doleti,
U večernjih još da će sahati'
Iznenada Turci jurišati
Jerusalim-samostan presveti,
Razoriti još u isto doba
I tu crkvu kod svetoga groba.
Tada svako pomisli o glavi,
Kako da se sam glavom izbavi.
Djetca budu i slabačke žene
U dubine kraljevskih grobova
I sudačkih raka sakrivene.
A iz kuća, pa preko zidova
Svi srdčani skočiše hrišćani;
Svaki hoće grad sveti da brani.
Ukopaše svećeno posudje,
Iz hramova svetinje — u prudje,
Jeremijne u piesak pećine,
Il' u Siloèh, u tamne dubine.

4.

Bieg.

Marija se bez utjehe tada,
Bez spasenja i svjeta povrati,
Tamo, gdje joj tinja ciela nada, —
K Bedvincu se iz potaje svrati.
Nemiran ju vrlo on čekaše,
Pa zubovi biesan škrgutaše,
Te mišljaše samo o osveti.
Junak pregnu junački umrieti,

Digitized by Google

Čuv, gdje Temym izpusti dušicu,
Razcvieljenu gledajuć djevicu.
„Ako mene“, Marija proslovi:
„Bog okriepi, ako blagoslovi,
A to čini tek premilosrdan,
Da se tebi jad ukloni grdan,
Da te molim, da u bieg udariš,
Kad za život ti sam svoj nemariš.
Ja prokazah otcu samostana
Sve, što biva do ovoga dana.
Duša mu se miljem drmnu stara.
Issuf, jedan prvak jenjičara,
Koji službom samoživcem prude,
Kupljen po njih i podmazan bude,
Da uz bježan tebe podupire.
On će tebe sakriti pod mire,
Vithanijske gdje su razvaline,
U koje će devu dopremiti
Siloanski Arapi za tmine.
Evo, noć se prikučuje, — hiti!
U dolinu hodi Josipovu.
Angjeli te k sreći tamo zovu
Od nesreća, koje tebi priete.
Sgledati ćeš tu vodiča svoga.
On te čeka do ure devete.
Za ime se boga velikoga, —
Bog će tebi tvoj put svud čistiti
I korake tvoje on štititi, —
Žuri tamo, odmah na put kreni,
Pa se kadšto nesrećna Temyma
I kćeri mu, Mare, opomeni!“
„Ti pominješ“, Zmajl ju za rieč prima:

Digitized by Google

„Meni, — da ja u bieg sam udarim,
Poginuti, znaj, da ja nemarim,
Kad ti nećeš da me sliediš sliedom!“
„Slieditи te ja nikad nemogu,
Izmajile, neslaže se s redom;
Krstovu se mi molimo bogu,
Nemogu ti nevjesta bit' mlada,
Što je tvoja duša steći rada.
Ako me pak ljubiš od ljubavi,
Uteci zlu, život svoj izbavi!
Bio srećan i svoj sred samoće!
Mara će se grobu sad uteći,
Grobu boga svoga. — Jaoh!“ hoće,
Jecajući i suze roneći:
„Ja znam samo na svietu za dvoje,
Čega neću nikad preživjeti:
Zatajati spasa vjere svoje,
Ili tebe, gdje gineš, vidjeti.
Sve je ino, što bog šalje, lasno.“
Na to reče Izmajl mrko, kasno,
Promjene se na obrazu vide,
Kabanicu i oružje skide:
„Maro, nisi ti nikad mislila,
Da se tvomu ja životu bojim!
Zaklinjem se svim plemenom svojim,
Ne, ti nisi toga dokučila,
Da ja mogu biti kukavica,
Sin Ahmedov da je strašivica!
Ali što me na kušanje daješ?
Da odlazim živ ja bez onoga,
Što ja volim od života svoga?
Jaoj, što čujem? Dakle da nehaješ,

Digitized by Google

Zar živjeti i bez Izmajila?
Ja bez tebe nikad! Ja ostajem.
Prorokom se kunem, te rieč dajem,
Da me nikad neoddieli sila
S tvoga krila, moja Maro mila!“
„Da ostaješ zar ti“, viče Mara:
„Pa smrt čekaš?“ Prepast ju udara.
„Ja ju čekam evo nestrašivo.“
„Nesrećniče, znadeš li, da tebe
Moje srdce nebi moglo živo
Preživjeti?“ — Od pomisli zebe.
„Ovako bih bar ja umro prije!“
Reče Izmajl, kan' da ništa nije.
Ali ovaj mir strašan odluči
Usud Marin. Usud ljude muči.
„Bože!“ Mara poviče i kleče:
„Aoh, bože, što da činim?“ reče:
„Da odlazim sa ove zemljice,
Krvcom otca svoga omašćene?
Zmajl da umre? Evo sirotice,
Jadne mene, uboge, prezrene!
Što sam, dam li, da se to dogodi?
Hude li sam, bože, oslobodi!
Da je on živ, bila bih otčeva.
No čija sam sad, samcata djeva?
Rodbine bi za Izmajlom sila
Naricala, plačuć, i žalila,
Ja bih bila ovim suzam kriva,
Ako pustim, da on tu izdahne.
A o meni nitko živ nesniva.
Ta tko mari, kad travka usahne?
Za Marom lje nitko neproplače!

Digitized by Google

No on može srećan još bivati,
Zato treba živ da mi izmače.
Izmajile, nemoj oklievati,
Spasi život od krvava djela,
Makar toga ja nepreboljela!
Zajedno ću krenuti ja s tobom.
Prosti, majko božja, prosti robom,
Griešimo li, ja sam kazni vriedna!"
Tek umuče tako Mara biedna.
Kad zakrši besjedu u strahu,
Počasiti časa nemogahu.
Već, praćeni svjetlošću požara,
Koji ara jermensku bolnicu,
Te proždire i gostionicu,
Pohrliše Izmajil i Mara
Kroz velike guste alojike,
Koji, oštre sterući bodljike,
Okružuju vrte susjedove.
I dodjoše do podnožja grada,
Do obkopa i gradskih ograda.
Na visoke udare zidove.
I ostalih pobjeglih hrišćana
Ima ovdje množina sabrana.
Jedno rado drugomu pomaže.
Na zidine uzadjoše gradu.
Sve bi tiho, dok se tako kradu.
Svaki žubor hoće da prokaže
Noćnu bježan ubilcem na straži.
Bez džagora svak pobjeći traži.
A Izmajil, bez bojazni prije,
Sad se strahu prvi put dovije.
Bježan pticom bjegunci pretvore,
Koja leti preko strme gore.

Digitized by Google

Ali Mare, to djevojče mlado,
Nenaviklo, putem se mučiti,
Jedva može za Zmajlom slieditі.
On ju nosi u naručju rado.
Već se eno pomalja i bieli
Iz tmušine, koja zemlju krije,
Tvrda kula stare Vithanije.
Izmajil se u duši veseli,
Što je Mara sad već izbavljena;
Ona hvali boga, sva skrušena,
Vithanijske spaziv razvaline.
Na domak joj Vithanija sine,
Kano zviezda već ižčezle nade.
Znak se brzo dogovoren dade.
Sve bi muklo, kano usred groba.
Prispjelo je uročeno doba,
Da bjegunci dočekani budu.
Izmajl traži, iduć uz gradinu,
Jenjičara i devu zaludu.
Ali ura deveta već minu.

5.

Pustinja.

Što sad evo tu da započnemo?
Pa sad na put kako da krenemo?
Putujući, cieli dan klapiti
Na strmenih stazah bregoviti',
U pustinji bez svake pomoći,
Bez okrjepe, bez krova i hrane,
Po letuštem vrućem piesku noći? —

Digitized by Google

Ljubavi su pogibli neznane;
Ljubav može sve, kad ognjem gori.
Lasno Izmajl Maru nagovori,
Putovanje smjelo da nastavi,
Dok umorna uzmakne naravi,
Da se dotle sa svom snagom bori.
„Ja znam“, reče: „znadem izvor vode
Nasred puta, što u zemlju vode,
U kojoj mi pleme baš nastava.
Naći ćemo svega ukraj vrela.
Tu je ciela datula dubrava.
Drveta se visoko izpela,
S kojih će te plodovi kriepiti.
Ja ću tebe na rukuh nositi.
Donle cigla dva imaju dana.
Iznemogla, dohvati se sila
Tu na srdcu mojem opet, mila:
Eto stana tebi pouzdana!“
Marija je rada vjerovati
Sve, što Izmajl počne kazivati.
Unj se uzda, — bezazleno diete.
On u prvoj srdca pobožnosti
Svojoj diše tek dragocjenosti.
Ćud jih nježna nedužnosti svete
U odjeću djevičansku vije.
Požure se, da ostave prije
Samotinje i te razvaline.
Hoće putem da se naužiju
Zapada i noćne ladovine,
Da provale jednu provaliju,
Dio puta, lakše i bez truda.
Ala puste i izprazne nade,

Digitized by Google

Kad je veća od sile požuda!
Jer naskoro Mari snaga pade,
Te osjeti sile izcrepane.
Nožice se njene izkrviše,
Nježne trnjem oštrim razderane.
Izmajl od nje još trpljaše više.
Jer on gleda napore Marine,
Pa sam trpi od muke njezine;
Srdce mu se ciepa. On se kida.
Ustupiti nemože od stida.
Prihvativ ju u naručje svoje,
Nošaše ju; no ginu oboje.
Ovako se pozadugo muče.
Jedva Arap trudne noge vuče.
Polagano tako napreduje,
Kad u živcih oštar bol očuje,
Koji su se pieskom izmicali
Izpod peta, oni živci mali.

Tada žarko sunce rodi zora.
Pred njima se pustinja prostire,
Granica se niti nenazire,
Bezkonačna, tiha sve do mora,
A i sama, kan' more debelo,
Praskozorjem netom zarudjelo.
Pješčana je to pustinja ona:
Nigdje duba, nigdje ni zaklona,
Nigdje grma, ni glasa, ni traga,
Nigdje stvora vražjega, ni vraga.
No se Zmajil tek sad obradova;
Ohrabri ga čudna radost ova.
Snaga mu je rasla svakim krokom.
Jer veselim sad on spazi okom

Digitized by Google

Postojbinu, gdje mu znanci stoje,
Tu pustinju, tle slobode svoje.
„Ohrabri se, o Maro!“ poviče:
„Ohrabri se i obraduj nadi;
Pred što sunce zalaziti priče,
Mi dodjosmo do vrela, Engaddi!“
Mara, timi riečmi oživjela,
Krilata je na put poletjela.
Utaja bol. Iduć, naslanja se
Na mišicu hrabru Izmajilu.
Ali lišca blieda, dok ju krase,
Izdavahu već nesviestnu silu.
Umalo bi, da se neobori.
Bedvinac joj hrabar hrabro sbori,
Na mišicu sad podiže svoju,
S mukom svojom sam u ljutu boju.
Ovako ju nošaše pustinjom.
Ovako ju nošaše sve dane
Kroza sunce žarko samotinjom.
No bi mlitav još od jedne rane,
Koju nije izvidati mogo.
Osjećaše, da je iznemogo.
Na obzorju vršike nazire,
Gdje paome engaddiske vire.
Činjaše se, još prije sutona
Da nemogu stići mjesta ona.
Ali leži u naručju Mara.
Samrtnici slična, negovori;
Morena je od žedji i žara,
Kano da se sa dušom već bori.
Strah obuze Arapina tada.
Zaleti se, noseć ju; — zadiše,
Pa sustane, hrleć opet više.

Digitized by Google

Znoj mu studen savrh čela pada.
Muzge teku, a prima ga zima.
Zaduha se, pa, držćuć, pritisne
Milo breme k prsima svojima,
Pa hajd', hitaj dalje, jadan svisne.
Izpinju se p o m e. Dodju bliže.
Zmajil htjede, onamo poleti;
Kad al' tamo, ima što vidjeti!
Nemogaše; u piesak je niže
Sa bremenom svojim ogreznuo,
Kad je vihar silnije dunuo.
Oboje tu leže, nemiču se,
Dok vihrovi viju, igraju se.
No najprije s polumrtvom dragom
Zmajil sjekni životom i snagom.
Teturajuć, vrludaj do vode,
Grabi vodu golim dlanom, biedan,
Zaboraviv, da je i sam žedan.
Kad onamo bržan Arap ode,
Gdje 'no su se vode ladne čule:
Moči usne tek onesvjesnule.
Ona k njemu oči sve lagano
Uzdizaše, kano razdragano.
No osmiešak mlitav polietaše
Po obrazu njoj oko ustašca.
Zabrinuv se okolo srdašca
Tek za njega, još tako veljaše:
„Nebi jadan ti bio bez mene
Na pomolku već zemlje rodjene."
Noć i još dan cieli proborave,
Odmaraju trudne ude sami
Kraj studenca tu pod p a o m a m i.

Digitized by Google

Zmajl na večer leže čelo glave,
Il' uz noge k Mari, Arap mladi.
Čuvaše ju od divlje zvjeradi.
Ona sbori, zaniev se u snove,
Nerazumne, — otržite rieči.
On, pun straha, sluša tlapnje ove,
Pa se čudi, Arap, kad glas ječi.
No bijaše blag dah noći tamne.
Nebom zviezde svud gorahu sramne,
Kako gore u vrtu turčinci*,
Koje sade vrtari Bedvinci.
Po obzorju svjetlost sievnu časom,
Pa razvedri blistavim ukrasom
Debla, grane nenadno od poma.
Zasjaše se sievci; nema groma!
Angjeli su. Sretaju vrh svieta
Te duhove „tamnoga vilaëta“,
Kojih ima na svietu u svačem,
Pa jih plaše plamenitim mačem.
Sočni plodi voća sladjanoga,
Bistra voda studenca divnoga,
Sjaj nebeski Bedvinca podkriepi,
Pa se tako naskoro dohvati
Već pobjegle snage, junak liepi.
Ali djeva nemože spavati
Od umora ovu noćcu cielu,
Slična lieru u sjenci — uvelu,
Leži, tlapi više, no počiva;
Mašta živa neda, da uživa,
Kano što on, časove odmora.
Tek za svoga skrbi prijatelja.

* *Papaver Rhoeas*, Linn.

Digitized by Google

Jedva čeka, da zarudi zora.
Zato ju je obuzela želja,
Da nekrzma ni čas ovdje više.
Engaddiski pokoj ostaviše,
Te putuju pustinjom u muci.
Zmajl ju bolnu nošaše na ruci.
On sa sobom datula i vode
Ponio bješe, da tim, kud prohode,
Kriepi i nju, pa i sama sebe,
Kad mu bude gladnu od potrebe.
S toga mučan današnji put nije,
Kano što je prvi bio prije.
U pustinji pastirah nadjoše.
Arapi jim mlieka podadoše
Stada svojih i pečena hljeba
Pod pepelom, što godj Arap treba.
Najstariji od njih, što je davno
Vahydžeško pleme znao slavno,
Vješt provodič bjeguncem bijaše;
Jer sve staze starac poznavaše.
Okrenuše skupa put doline,
Koju Harma ondje nazivaju.
Pastiri jim rado ruke daju,
Dok se penju na strme visine
Gabarskimi vrsi i gredami,
Pomažu jim, dok prolaze tokom
Soehte, rieke, po briegu visokom,
Hebronskimi dalje pustarami.
„Moje čedo, povjeruj se bogu;
Jer ti je to“, starac veli Mari:
„Tko je tvoju k nam doveo nogu
Na edomske paše u pustari!

Digitized by Google

On mi kćerku ugrabi, da prosti!
Cielu radost od moje starosti.
Ti me sjećaš nje u bolih svojih,
Probudjuješ pečal grudih mojih.
Naslanjaj se na me, deblo gnjilo,
Nježna ružo, ti, stablašce milo!“
Marija se jedva još mogaše
Vucinjati uza strme paše.
Još joj jedva rone suze oči.
Posustaje jednom, drugom kroči.
Kad se opet plavo nebo smrče,
Pozna oštro oko sokolovo
U Arapa prividjenje novo,
Njekoliko jezdaca, gdje trče
Nadaleko brežuljčićem rodnim.
Požuri se goste svoje skriti
Za liticu njeku, te pohiti
Starac k ljudem čilim i slobodnim.

6.

Dolazak.

„Oj, junaci, vi, ljudi s pustinje!“
Arapin jih viče i zaklinje:
„Jeste li vi, pravo mi kažite,
Kabylehe ljudi plemenite,
Vahydžehe, kraljice Bosora
I Eblate, ili pak od mora?“
Kad ga čuju, da mu odbesjede,
Poletješe strelimke sa brda
I rekoše: „Jesmo. Vjera tvrda!“

Digitized by Google

Potom starça do litice sliede.
Zmajlu oči izza stiene paze.
Kako pozna ove, što dolaze,
Zaigra mu srdce od radosti,
Te on trči k njim brz u naglosti,
Te jim veli, da otcu objave,
Da je došo, da devu dostave.
„Razvedri se, sladka moja selo!“
Reče: „Pleme čeka tebe cielo.
Hoću da ti povratim — babajka!“
Vjerni ljudi poslušaše šajka,
Dovedoše jednu devu mladu,
Kano ovcu, krotku i okretnu,
Što Arapi drže za nasladu.
Podigoše na nju Maru sretnu.
Zmajl i Arap po ćudi junačkoj
U pomoći bjehu njoj slabačkoj.
Pri svem ovom ona često padne,
Kano da se bolna obezznani
S nesvjestice jadne i nenadne,
Putujući po visokoj strani,
Dok nestignu na gorske visine
Više Harme, duboke doline,
Kroz koju se onamo putuje,
Gdje jih stari Ahmed iždekuje,
Sin Bahirev, sa kćermi i ženom,
Sa družinom šajk — i svim koljenom.
„Vahydžeški šajče, o moj tato!“
Zmajl povika: „Evo ono zlato,
Evo ovdje angjeo od boga,
Što je sina uzdržao tvoga!
Daj, da njemu na slavu zakolju

Digitized by Google

Novorodnu devu i najbolju,
Te ga nudi lepinjami svojim',
Pogačami, so-i-hljebom mojim!"

Potom patnje svoje pripovieda,
Djevojčice hrišćanske niz bieda,
A starini kapahu Ahmedu
Žali-suze niza bradu siedu.

Pa sestrice Zmajilove, mlade
Za obkladu sve bijahu rade,
Da hrišćanku biednu razgovore.
Odvedu ju u liepe šatore
Na studencu Lavanovu milu.
Arapkinje djeve na izvoru
U ugodnu kažu razgovoru,
Kako su se bojale Zmajilu!
Iz petnih se žila trude mnogo
Na čast sebi, a ne na sramotu,
Da proslave hrišćanku-ljepotu.
Svim je samo jedan dobri bogo!
Naručjem ju obuzima mati,
Te joj nježno sboriti prihvati:

„Ja ti hoću da sam tvoja nena,
A ti meni draga kćerka budi!"

Tek što stara Arapkinja žena,
Koja dobro mladoj svojoj žudi
Od suviška srdca to izreče,
Odjuriše odmah brzoteče
I dva laka u Gazu ulaka,
Da donesu još prije sumraka,
Što bi moglo Mari ugoditi,
Ili bi ju moglo izliečiti.

Digitized by Google

„Ovdje ti je u pustinji ovoj
Uboštvo i veliko neznanje“,
Mati reče ljubi Zmajilovoj:
„No vidje li askalon-mogranje *,
Odtvorene zraku sunčanomu,
S koga rude i sladošću slade:
Tako nam se srdca odtvoraju
Prijateljstvu svagda istinskomu!
Naše srdce sve ljubavi znade.“
A ljubavi — tko se dovi kraju?
Mara bude dobrotom tolikom
U istinu vrlo razdragana.
Neozdravi na jadu velikom.
Milovaše šajika mladjana.
No strah njezin, pa i bogoljublje
Prodiraše u nju sve to dublje.
Strašilom ju strašaše grjehota,
A od strave kašnjega života.
Hrišćanci su to grdna strašila,
Koja 'no se na peti rodila
Svete gore, Golgotha nazvane.
Duša njena s toga osjećaše
Te nemire mukle, bezprestane.
Svagda joj se nješto pričinjaše,
Kano da glas čuje otca svoga
U pustinji, babajka dragoga,
Groznica i nesan, zla družina,
Sve naizkap iz žižka u lasti
Piju ulje života njezina.
Zmajl ju gleda u krajnjoj propasti,
Gdje se smrti pomalo primiče.

* Mogranj, = šipak.

Digitized by Google

Bol ga tada u pustoš odtjera.
Pustinjom se amo tamo vera.
Kano lavić, zavije i riče,
Kroz koga je netom proletjela
Lovačka i otrovana striela.
Otac njega svagda natrag vodi
Iz pustinje i tako slobodi:
„Bog je velik. Pa kad on dozvolje,
Te uletje ova golubica
U moj šator na to pusto polje,
A ono će i božja desnica
Čuvati nju u njem“.... Besjedi.
Ali jednom Marija pobliedi,
Usahne joj ljiljanovo lice,
Glava joj se obori ničice
Njoj na grudi. Tada ona usne.
Dah odbježe stražnji bliede usne;
Na istinu odprnu iduću.
Blag ju spomen onamo proprati.
Duša joj se čista uzpovrati
Na desnicu opet svemoguću.

7.

Pokoj Izmajilov.

Veliko se naricanje čuje
Pod šatori u cielom okolu.
A tužnjava po polju i dolu
U pustinji svakamo putuje.
Plakale bi i stanovne stiene.
I noći i dnevi plaču žene.
Jer i kuća sva Vahydžehova

Digitized by Google

Golubicu ovu zamilova,
Kano dobar znak, što bog sinovom
Od pustinje blagodaću novom
Za vriednija baš podieli djela.
A sad bješe opet odletjela.
Sam starina Ahmed, snudjen, skrušen,
Udno srdca svoga bi porušen.
On naredi pogrebnu svu slavu
I tri daće po arapskom pravu.
Već ponire kraj visoke p o m e
Trup hrišćanske sad u piesak mome.
A krst, što je nesrećnica mlada
Svagda rado nosila u ruku',
Na grobnicu Arapi natuku.
U grob nada svaka tako pada.

Oko grobne p o m e svi stajahu.
Svako, plačuć, tuži i zavije.
Samo ovdje Izmajila nije.
Njega nesta u pospjehu plahu.
Njemu usta nesborahu više.
Oči mu se sasvim osušiše.
Jer mu smrt, što Mariju pokosi,
Sve podsieče života korienje.
On osjeti, slomljen, uništen je,
Pa sam konac u višnjega prosi,
Kad mu sveza nije preostala,
Koja bi ga sa svietom vezala.

On venjaše, kano d ž b u n na hridi,
Što ga vihar nesmiljen, dok lupa,
Silom svojom iz zemlje iščupa,
Pa se bačen u dolinu — vidi,

Digitized by Google

Gdje 'no cvieće bez hrane tek vene
Medju lišćem travice zelene.
Pa kad bi šajk stari govorio
O poslovih — Zmajlu i rodbini,
Ili opet o bojnoj družini
I o čudnih sgodah prihvatio,
Neču ništa više u nesreći,
Ni nehtjede ništa na to reći.
Glava mu se od žalosti nagnu:
On oniemje, ogluhnu i smagnu.
A kad je ljut al-aga iz Gaze
Progonio mir tomu koljenu,
Te se pleme vahydžeško krenu,
Te drugamo Arapi odlaze,
Stan tražeći drugi po pustari,
Sviećalo se po savjetu stari',
Da se vrate u Mefath-pustinju
Na kraj drugi na Hvalinskom moru,
Pa kad se sve spremalo u zoru
Na odlazak u tu samotinju,
Izmajl stoji, sunce se smiruje,
Bez učesti svake mramorkome
U pustinji ukraj grobne pome.
Tišina je. Ništa se nečuje.
Kad se žarko sunce smirivalo
I nadno se pustoši sjajalo,
Obtoče se sunčani koluti
Krvnim svjetlom, a nebo nažuti
Na trepet i strah stvorenjem jadnim.
Ptice lete k predjelom zapadnim
I put mora. Zrak se sav pomuti
I nakanji; ali ti se čini,

Digitized by Google

Da sva zemlja po svoj površini
Na sve strane sieva i da gori.
Nepomična poma sad obori
Vitke grane svoje na pjeskulju,
Tražeć zaklon u mekanu mulju.
A ljudi se skriju u šatore,
U te dvore i u te obore.
I, kud se godj prostire pustinja,
Razliеže se grnja od zvjerinja.
Pustinji se strah, nuto! došuma,
Smrtonosni kužni vjetar Smuma.
Kad ga Zmajil nasluti i spazi
Izpod grobne pome, gdje dolazi,
Nesteže ga strah ljudih umrli':
Bio vječan! Grob Marin zagrli.
Odgrnu sav piesak, što ju krije;
Odgrnu ga sa odjeće njene,
Odgrnu sav piesak i s koprene,
Pa djevičin obraz razavije.
I koprenu digne. Motri lice
I obličje ljubljene djevice,
Kojoj neće ljepote od srama
Da oskvrni niti smrtca sama.
Pečaleć se i grizuć užgano,
Razmatra ju. I tako se čini,
Da mu veli: „Dodji pouzdano!"
Oživješe oblici Marini.
Poljubi ju u studeno čelo,
Kano da je netom pobliedjelo,
I uzdisaj podrie: „Evo mene;
Jer angjela bog, da me izvede —
Šalje svoga — iz zemaljske biede!"

Digitized by Google

Već pustinjom trakove ognjene
Vihar stere, kano silna krila,
Pršteć, prži, prelazi poprieko.
Pržina se crna razturila
Pod oblake za trenuće njeko,
Na nebesa odletje visoka.
Pomoli se oblak jednim mahom,
Crven, kano krvca, od iztoka.
Pome prašte. A Smum diše dahom.
Sumpornim sve repom kuži, mlati.
Mrak se posvud uz vihar uhvati.
Sve se ruši. Sam se Izmajl neda,
Pokupi se i dohvati snage,
Te onamo junački pogleda
Na ostatke ljubavi predrage.
Potom ruke k angjelu uzpravi,
U nesgodah božjih što se javi.
Nesta njega, ode na nebesa,
Pustiv oblak pieska laganoga,
I obastrie, — angjeo od boga,
Bedvincu i hrišćanci tjelesa.
Oblaci se odasvud uzvili.
Pjeskovit je brežuljak naraso
U pustinji, gdje se car-lav paso, —
Eto groba dvoga vjernih, mili'!

Digitized by Google

IZ MOJIH ZAPISAKA.

POVIESTNE CRTICE O NARODNOM KAZALIŠTU

U ZAGREBU.

1840.-60.

Digitized by Google

Digitized by Google

Pripomenak.

1868. god. 18. prosinca, tražeć kazališne izviesti po starih novinah, započeh sastavljati poviestne crtice o narodnom kazalištu u Zagrebu. Pošto sam trudno i pomnjivo pretražio i pregledao sve izviesti od 1840.-60. god., dovršio sam poviestne crtice o narodnoj Thaliji, za koje mi njeki znanci kažu, da su zanimljive. S toga jih neka izradim i objelodanim. Sastavio sam jih dakle iz kazališnih izviestih u ljetopisnom obliku i na čelo jim stavio knjigopis prvih tiskanih komada, — kano prilog, da ga u daljnu namjeru upotrebi kazališni povjestnik, za koga sam izpisivao ove zapiske, što zaista nije nikakva književna umotvorina.

Kano maticu kazališnoga izbornika pominjem „Izbor igrokaza ilirskoga kazališta“, koji je u Zagrebu troškom i tiskom narodne tiskarnice od 1841.-2. god. ugledao svieta u deset svezaka. Pojedini svezci donose ove komade: I. „Grizelda“, gluma Fr. Halma; II. nema u knjižnici; III. „Stjepko Šubić, ili Bela IV. u Hrvatskoj“, gluma po njemačkom s promjenami Iv. Kukuljevića Sakcinskoga. U istom je svezku: „Ljubomorna žena“, vesela igra po A. Kotzebuetu; IV.

Digitized by Google

„Angjelo, padovanski okrutnik“, žalostna igra Viktora Hugona; V. „Bretislav i Jutta“, gluma. Sa njemačkoga po E. Ebertu preveo Ljud. Vukotinović. U istom su svezku: „Raztreseni“, šaljiva igra po A. Kotzebuetu; VI. „Fridolin“, gluma po pjesmi Schillerovoj: „Hod na gvozdene majdane“, u njemačko prikazanje po Fr. Holbeinu preobraćena, a na ilirski jezik prevedena po I. A. Berliću; VII. „Obalareva kći“, igrokaz, slobodno sa inglezkoga preveden po Sheridanu Knowlesu. U istom: „Ludost i ludorije“, vesela igra po Desagieru; VIII. „Jedviga“, gluma po T. Körneru. U istom: „Inglezke robe“, vesela igra po A. Kotzebuetu; IX. „Zaručnica i zaručnik u jednom licu“, lakrdija po A. Kotzebuetu. U istom: „Hrvatska vjernost“, vojnička igra, i X. „Smrtni rog“, gluma po francezkom. — Od pomenutih igrokaza, kojim prevodnik nije naznačen, g. dr. J. Užarević prevede većinu.

1840. god. 10. lipnja u sriedu novosadsko družtvo započe prikazivati na narodnom kazalištu proslovom g. Ivana Mažuranića, a komadom g. Ivana Kukuljevića Sakcinskoga: „Juran i Sofija“.

Tada „Narodna čitaonica“ odluči, da se podpiska dragovoljnih priloga razpiše, pa svaki član na pet godina da se podpiše. Najmanji dio bješe osječen na pet for. srebra.

Hora prva narodnih prikazanja u Zagrebu bude zaključana 30. kolovoza, kad se pomenuto družtvo krenulo put obližnjih gradova, u Karlovac i Sisak, da jih ondje nastavlja. Poimence u Karlovcu odpočeše prikazivati 6. rujna.

U to doba časopis „Danica ilirska“ u br. 41. na obrazu 164. donie sastavak: „Ilirski teatar“. Ovdje se

Digitized by Google

kaže, da prilike „zagrebačkoga kazališta“, pošto stoji u najmu kazališnoga družtva njemačkoga, koje uz nedjelju dana po 5 puta u njem prikazuje, — nisu dale, da bi se kroza 3 mjeseca dana više, nego 20 puta prikazivalo na našem jeziku. U tih 20 večerih prikazaše ove igre: „Juran i Sofija“ tri puta; „Hrvatska vjernost“ dva puta; „Prijatelji“ Srbina Lazarevića četiri puta; „Miloš Obilić“ J. S. Popovića dva puta; „Stjepko Šubić“ četiri puta; „Fernando i Jarika“, po inglezkom preveo Vujić, dva puta; „Smrt za svoje“, po njemačkom pr. Vitković, jedanput; „Zla žena“ J. S. Popovića jedanput; „Tvrdica“ istoga jedanput; „Svetislav i Mileva“ istoga jedanput; „Strielci“, sa njem. pr. Mirko Šandor, dva puta; „Pokondirena tikva“ J. S. Popovića dva puta; „Laža i paralaža“ istoga jedanput.

Kako se iz ovoga izbornika razbira, komadi prvi većinom bijahu plodovi srbske knjige, premda je već god. 1838. u Zagrebu ugledao svieta dio prvi „dramatičkih pokušenja“ dra. Dimitrija Demetra, koji obilježuje nov, izvrstan pravac u glumskoj knjizi onoga vremena.

Kad se kazališno družtvo iz Siska povratilo, prikazanje prvo glume: „Bretislav i Jutta“ bude 9. prosinca. Potom po redu prikazivahu ove igrokaze: „Fridolin“, „Obalareva kći“, „Grizelda“, koja je probudila veliko oduševljenje, „Ubogi djak“, „Živi mrtvaci“, „Spleteni oglasi“ i „Padovanski okrutnik“. Ova se hora druga svrši „Obalarevom kćerju“ 31. ožujka god. 1841., kad je družtvo pozvano u Karlovac, da polovinom travnja ondje započne prikazanja. Najvrstnija glumčad tadašnja, g. redatelj Vanini i slavljena gospodjica Vagica, ovom prigodom izstupi iz družtva.

Digitized by Google

Pošto je družtvo pet mjesecih izbivalo, vrati se natrag u hram narodne Thalije 27. kolovoza, te odpoče prikazanja glumom: „Nikola Šubić, grof Zrinski“, koju je po T. Körneru pop Marjanović, Slavonac, preveo.

1842. god. 16. veljače kazališno družtvo zagrebačko na poziv srbske vlade podje u Biograd, da ondje odpočne prikazivanje. Iste se godine po svih glavnijih mjestih hrvatskih dobrovoljačka družtva bjehu sastala, da kazališnom umjetnošću razplodjuju narodni duh i jezik. Tako u Krapini, u srdcu Hrvatskoga zagorja, sastavljeno družtvo 25. rujna ponajviše nastojanjem g. Janka Cara prikaza jedan narodni komad.

Sve do god. 1846. narodno kazalište bijaše na ugari, dok se onda 19. travnja (uz gorljivo nastajavanje g. A. Štrige i drugih rodoljubivih duša) nisu započeli dobrovoljački pjevokazi, koji su se često puta ponavljali. Pjevokaz prvi bijaše „Ljubav i zloba“, glasba pok. Lisinskoga, a slog dra. D. Demetra. Iste godine dobrovoljci nastavljahu prikazanja po svih glavnijih mjestih, a osobito u Krapini.

God. 1847., kad je njeki g. Rosenschön primio ravnateljstvo, prikazanje prvo „Šeležani i junaci“ bijaše 29. travnja. Tada nove sile glumačke prispješe na daske, po imenu: braća Frajdenrajsi, Zagrebci, g. Korniš, Čeh, i glumica gdjca. Vesela, Moravkinja iz Olomuca. Ovim se nar. kazalište, što se umjetnoga prikazivanja tiče, na jedanput preporodi. G. Frajdenrajh ml. već tada pokaza osobita svojstva.

Komadi prvi, koji su se onda prikazivali, bijahu: „Gusar“ i pomenuti, pa i šaljivi igrokazi: „Dezertirac“ i „Tko zna, čemu je to dobro?“ „Pogibeljno susjed-

Digitized by Google

stvo“ po A. Kotzebuetu, „Očevidni dokaz“ po Castelliju i „Jedviga“. Ovim se komadom potonjim zagrebačka hora 31. kolovoza dovrši, te družtvo podje u Karlovac. A, kad se 18. listopada povratilo, odpoče prikazivanje prigodom odtvorenja „državnoga sabora“, pa to pjevokazom: „Ljubav i zloba“.

1848. god. 29. siečnja ujedno bjehu prikazana dva komada: „Zaručnik i zaručnica u jednom licu“ i: „Br. 777“. Dalja prikazanja bijahu neuredna; jer se sav sviet zanio za velikim pozorjem svjetskim prievratnih dogadjaja.

Kad oružan Davor buči,
Onda vila mukom muči.

Od Davor-zveke i buke baš kano poplašene, čini se, da su vile pobjegle u samoće, te se i poslije iducih godina klonjahu hrama Thalijina. S toga se nit kazališnih izviestih ovdje prekida. Dovle se bez prestanka opaža, kako se težko narodno kazalište podizalo i razvijalo, što se komada i glumčadi tiče, boreć se sa njemačkim življem svedj prtenim oružjem pricieplјena, neizviestna ilirstva.

God. 1853. na narodnom pozorju osvanu kazališno družtvo i družina uglednih dobrovoljaca, koja se nastojanjem g. Valtizara Jelačića nanovo sastala. Iste godine u sjednici 6. studenoga odbor, koji je upravljao poslovi nar. kazališta, na 20. u „Nar. domu“ uroči dioničku skupštinu, da se po dozvoli „banske vlade“ od 27. srpnja one godine pod br. 11.013. pravila družtva za osnovanje nar. kazališta narede.

1854. god. 29. listopada kazališno družtvo pod osobitom upravom započe prikazivati nar. igrokaze. Komad prvi tada bijaše „Gospodar i rob“. Narodno

Digitized by Google

občinstvo sa zanosom primi ovo pojavljenje na pozorju, na kojem se njemački svejednako osim talijanskih pjevokaza prikazivalo. Iste god. 4. studenoga prikazaše šaljiv komad: „Seoska kuća na drumu“ prvi put i opet po općoj želji „Gospodara i roba“; 11. studenoga „Broj 777“ prvi put i opet „Seosku kuću“. A 6. stud. bude prikazan „Klermont“ po Scribetu. Kakav je komad prikazanja petoga za ove hore bio 28. prosinca, u izviesti nestoji.

1855. god. 7. siečnja jedna ženska glava sa gornjega sprata za prikazivanja mrtva pade u prizemnicu. A to po zloj kobi bijaše vila hrv. kazališta, koje je pod njemačkim samosiljem visjelo baš kano kap o listu. Pod „absolutizmom“ sve više nestaje izviestih u novinah. Pod tajnopisom —*v*— naprosto čitam, da je 10. sieč. bilo njekakvo narodno prikazanje hrvatsko. A 25. sieč. prikazaše „Zapisnike vraga“ na korist gospodjici Adelshajmovoj, Slovakinji, koja je u ona doba u kazališnom družtvu bila jedna jedina glumica. Pa tako samo pomoću njezinom prikazivanje na narodnom jeziku, komu se ona podpuno nikako nije mogla naučiti, bijaše moguće (!). I ovako 27. veljače prvi put prikazaše šaljivu igru pok. A. Nemčića: „Varmedjinska reštauracija, ili tko će biti veliki sudac?“ Doznaje se iz izviesti, da su neprijatelji tada ozloglasili nar. družtvo, koje je ove god. steklo veliku stečevinu u g. Jos. Frajdenrajha, kad mu je on postao redatelj.

Pošto se 8. ožujka „reštauracija“ na pozorju opet izvela, 15. bude prikazana žalostna izvor-igra: „Gusari“ na korist glumcu Branku Milanu; 24. vesela igra „Na zdravlje, ili sva su sredstva dopuštena“, sa francezkoga po Scribetu; potom družtvena izvor-igra iz on-

Digitized by Google

dašnjega života zagrebačkoga: „Ženiti se, ili neženiti se“ na korist glumcu i redatelju, g. Jos. Frajdenrajhu, koji je već tada občinstvu vrlo omilio. Dvie gospodje dobrovoljke prikazivahu istu večer.

29. ožujka prvi put na pozorje dodje „Zobeni velikaš, ili gizdost i oholost“, šaljiva igra po Kotzebueovoj: „Don Ranudos Kolibrados“ na korist ondašnjemu najboljemu lakrdijašu, g. Drag. Ivanskomu. A 12. travnja prikazaše „Obalarevu kćer“ na korist ilirskomu (!) glumcu Stojšiću (Miroslavu) pomoću trojice karlovačkih dobrovoljaca; 19. travnja prvi put šaljivu crticu Sriemoljubićevu: „Velebitska ralica“, prije toga po drugi put veselu igru po Desagieru: „Ženitba u ludnici, ili ludost i ludorije“; a 26. travnja „Tri otca na jedanput“ po A. Kotzebuetu, pa i „Velebitsku ralicu“, — premda je tada bivalo i više prikazanja, koja je izvjestnik prećutio.

Iz tadašnje izviesti doznajem, da se s narodnim družtvom zlo i naopako postupalo. S toga postupka većina rodoljubivih glumaca htjede ostaviti družtvo. Osim toga najviša mjesečna plata tada bijaše samo 50 for. sr.

3. svibnja po drugi put prikazaše „Tri otca na jedanput“, potom „Gospodara i roba“. Ovom prigodom izvjestnik kaže: „Prikazanja su riedka, kano biele vrane, pa i onda, kad jih daju, mlate praznu slamu.“

4. svibnja trojica glumaca izadje iz družtva. Gg. Frajdenrajh i Milan ostanu jedini glumci. Plaćeni (!) nazovidobrovoljci podpomagahu ovu dvojicu. Njeki dobrovoljac, po imenu Ostrožinović, na pozorju sbijaše ludorije, usred osbiljskoga prikazivanja svom silom na izust govoreć njekakve pjesme! I tim se ruglom hram

Digitized by Google

narodne Thalije pogrdi. Odbor bijaše najviši krivac svemu i tomu sramoćenju narodnje svetinje.

3. se lipnja skupi u kazališnoj dvorani glavna skupština dionika narodnoga kazališta. Skupština zaključi, da se ravnanje narodnih prikazanja preda ravnatelju njemačkoga družtva, g. Rudolfu Stefanu, sa godišnjom podporom od 2000 for. sr. Odkako je on primio ravnateljstvo, do 21. srpnja prikazaše tri komada: „Djevu iz Marienburga“ jedanput, „Grad Karadek“ jedanput i „Reštauraciju“ dva puta.

No družtvo, koje se pod novim ravnateljem popravilo, nenašav ljubavi u odtudjenu Zagrebu, 21. srpnja ode u Karlovac. Karlovčani objeručke primiše bjegunce narodne Thalije. Ali obći nemar naskoro stade i ondje ubijati nar. kazalište.

26. rujna opet poče narodno prikazivanje u Zagrebu, gdje je nalazilo sve to grdniji driemež narodnoga obćinstva. „Nečuvena bolest“, lakrdija, bijaše prva igra, koja se u tom kolu potištene vile narodne prikazala. 6. studenoga prvi put prikazaše divnu žalostnu igru Matije Bana: „Mejrima, ili žertve praznovjerja“.

1856. god. 19. siečnja prvi put bude prikazan šaljiv igrokaz narodni s pjevanjem: „Dva pištolja“ na korist Frajdenrajhu ml. pomoću gospodjica Norvegove i Hyblove i gg. Kolasa i Köcka, članova njemačkoga družtva; a 7. veljače isti komad na korist gospodjici Adelshajmovoj.

Mjeseca ožujka pogotovu iz svih krajeva potlačene domovine jadovna pisma o nar. kazalištu prispievahu g. dru. D. Demetru, koji je tada bio privremeni

Digitized by Google

urednik „Nar. novina“. Svi dopisnici naime žale, što se tako malo „hrvatski“ prikazuje, prizivajući se na namjeru, u koju je ovo kazalište žertvami cieloga naroda osnovano i podignuto. Ali narodni život, koji upravo uzdržava i razvija narodna kazališta, sav ogreznu u blato njemačkoga nasilja. Nar. kazalište za zlosretnjih godina postade trkalište njemačkih vila. Ravnatelj njemačkoga družtva, g. Blattner, narodnomu občinstvu obećavaše mazno na prazno, naročito u proslovu svojem 24. ožujka, k tomu tražeć goleme nagrade, dok je njemačko prikazivanje upravo cvjetalo na nar. kazalištu u Zagrebu. G. Blattner neizvršivaše ugovora, koji je s nemarnim odborom bio ugovoren. Prikazanje „Dvajuh pištolja“, oglašeno pred dvie nedjelje dana, jedva jedanput bude izvedeno 20. prosinca. Ravnatelj tvrdjaše kroz dvie nedjelje dana, da se družtvo što bolje prepravlja, da početak narodnih prikazanja nebude i konac! G. Frajdenrajh ml., stup nar. kazališta, onu večer besjedjaše proslov, što ga je g. R. Lopašić u tom smislu sastavio, neka se narodnomu družtvu prosti; svaki početak da je težak, a narodno družtvo svagda da počinje!

1857. god. 3. siečnja prvi put izvrstna vesela igra „Slika ljubaznice“ po Feldmannu bijaše prikazanje drugo u nar. kazalištu. Frajdenrajh ml. ovom prigodom bješe prozvan „poglavit stup“ narodne Thalije. U isti čas svanu na pozorju i gospodjica Bajzova, o kojoj je ondašnji razsudnik sudio, da nije bez zvanja.

15. siečnja na pozorje dodje franc. gluma „Zapisnici vraga (djavolji)“; a 7. veljače prvi put „Graničari, ili proštenje na Ilijevu“, pučki igrokaz s pjevankom i igrom, sastavljen po Frajdenrajhu ml., a sa

Digitized by Google

glasbom Fr. Pokornoga, ravnatelja kazališne glasbine, — pok. moga učitelja, — na korist piscu. — Frajdenrajh ml. one večeri udahnu nov duh u narodnu Thaliju.

Na 21. veljače bjehu oglašeni „Graničari“ na korist gospodjici Adelshajmovoj, a izvedeni istom 3. ožujka. 28. veljače u komad „Rose & Röschen“ na korist njemačkomu glumcu Viktoru jedan prizor na nar. jeziku iz „Dva pištolja“ bude upleten.

Premda se nar. život liekom, Wienertrankel nazvanim, svejednako i zaludu od sušice liečio, u to se doba sve više njekakva vještina, okretnost i urednost pokazivaše na nar. pozorju. Hvala i slava glumcu Jos. Frajdenrajhu, koji se s punim pravom može nazivati naš Quinto Roscije Gallo!

14. travnja novo kolo narodnih prikazanja odpoče poznatim igrokazom: „Djeva iz Marienburga“. Odbor tada tražaše dva glumca.

19. trav. bijaše „Opančarica po modi, ili opapučeni opanak“, vesela igra, na korist Frajdenrajhu st. Ovo je komad prekrojen po „Pokondirenoj tikvi“ Popovićevoj; 25. tr. „Reštauracija“ na korist g. Miroslavu; 29. tr. „Iznenada“ po Nestroju; 3. svibnja „Gusar“, žalostna igra I. Kukuljevića Sakcinskoga, na korist gdji. Preslovoj; 6. svib. „Djak i gospodja, ili nepoznata zaštitnica“, vesela igra, preveo ju A. T. Berlić; 13. sv. „Tko zna, čemu je to dobro?“; 14. sv. „Šeležanin“; 20. sv. „Hudi duh Lumpaci-vagabundus, ili tri skitalice“ s pjevankom na korist glumici i pjevačici gdjici. Norvegovoj; 23. sv. „Mejrima“ na korist gdji.

Digitized by Google

Adelshajmovoj; 26. sv. opet „Opančarica po modi, ili popapučeni (!!!) opanak“. Liepe li krme duševne! — 30. sv. „Hudi duh“ na korist Frajdenrajhu; 13. lipnja „Matijaš Grabancijaš, djak“, po T. Brezovačkom, na korist glumcu Andrijeviću. A 16. lipnja svrši kazališno kolo „Vienac dramatičkoga cvieća, ili slava repači, koja nije došla“, svaštica (quodlibet) s pjevankom i milosborom, sastavljena po J. Frajdenrajhu, u korist gdjici. Bajzovoj.

U nedjelju 19. srpnja u kazališnoj dvorani bijaše glavna skupština dionika nar. kazališta, na kojoj se o životnih uvjetih toga zavoda viećalo. A, što se sviećalo, nije poznato. Odbor tek 2. listopada oglasi „Razpis natječaja za nar. glumce“. A 28. listopada započe novo kolo narodnih prikazanja, pa to žalostnom igrom Raupachovom: „Korona od Saluzza, ili mržnja i ljubav“, koju je dr. Jakov Užarević preveo.

4. studenoga bijaše „Hudi duh“; 11. studenoga „Razbojnička zaručnica“, igrokaz. To je prievod „Jedvige“ Körnerove; 18. stud. „Inglezke robe“, vesela igra, i „Zapleteni oglasi“, lakrdija; 2. prosinca „Graničari“ na korist gdjici. Adelshajmovoj; 9. pros. prvi put „Grof Benjovski, ili okletva na Kamčatki“, igrokaz po A. Kotzebuetu, na korist g. Andrijeviću; 16. pros. „Razbojnici na gori Kulminskoj“ na korist gdji. Preslovoj. Ovaj se komad zove i „Moć vjere“. Preveo ga pop Marjanović; 30. pros. opet „Grof Benjovski, ili urota na Kamčatki“ na korist „darovitoj i marljivoj“ gdjci. Bajzovoj.

1858. se god. 6. siečnja pomoli „Crna kraljica“, nov izvor-komad, što ga je g. Frajdenrajh ml. za prijam svoj spisao. Ovdje se mimogred pridodaje, da

Digitized by Google

su se „Graničara“ njegovih dvie tisuće iztisaka za njekolika mjeseca razprodale. — Glasba je k „Crnoj kraljici“ po Zagrebcu Pokornom skladana. Ovaj je komad razdieljen na dva razdjela s predigrom pod imenom: „Prokletstvo na Medvjed-gradu“ i s pjevankom prijamnikovom. 20. siečnja bijaše vesela igra „Gospodje i husari“, prievod s poljskoga, na korist Fr. Frajdenrajhu; 26. siečnja opet „Crna kraljica“ u korist gdjci. Norvegovoj, „darovitoj glumici i pjevačici“; 2. veljače prvi put „Sastanak u gradu Zrinu“, izvor-gluma Ljud. Vukotinovića, u korist g. Milanu; 2. ožujka i opet „Crna kraljica“ na korist Fr. Pokornomu, rodoljubivomu skladatelju, koji je već više mjesecih dana bolovao, pa trebao pomoći. Sa svim tim oglašen komad istom 3. ožujka bude prikazan.

Čitajuć kazališne izviesti, nahodim premnoge oglase i preporuke njemačkih prikazanja u korist njemačkoj glumčadi u — „Narodnih novinah“!

23. ožujka bijaše u tom kolu pošljednji igrokaz „Graničari“ u korist glumici i pjevačici gdjci. Norvegovoj. Na to se dveri na narodnom pozorju odaprieše talijanskim pjevokazom, u kojih je po njeki put glasoviti našinac, g. Steger-Stazić, pjevao.

Za to doba njekoliko članova nar. družtva odletje u Karlovac. Odanle 2. svibnja ima dopis, da je g. Josip Frajdenrajh skupio njekolicinu saudesnika, te š njimi prikaza njekoliko prizora iz „Graničara“ i iz „Crne kraljice“, pa i jedan šaljiv prizorčić, sa njemačkoga preveden, u dvorani kod „grada Zagreba“. Dvorana ovom prigodom bijaše dubkom puna. Ondje 6. lipnja do prikazanja dodje „Popapučeni opanak“.

Digitized by Google

Sutraveče ista lakrdija napuni dvoranu. Odlikovaše se gdjce. Adelshajmova, Norvegova i Bajzova.

Iz Karlovca nar. družtvo glumačko ode 1. srpnja, pošto je ondje šest nedjelja dana boravilo, te podje u Sisak, da tu produžuje nar. prikazanja. Pošljednje prikazanje u Karlovcu 27. lipnja bijahu „Graničari" na korist gdjci. Bajzovoj.

U br. 188. „Nar. novina" pod nadpisom „Narodno kazalište" čitam ovo od prilike: „Medju svimi našimi zavodi domaćimi nijedan nije tako promašio svrhe svoje, kako kazališni zavod. Različita snošenja u novijem prestroju i pokretu naše zemlje povukoše sve sile na drugo polje. A domaće naše kazalište ostade, tako reći, zaboravak. Znatne su one žertve, koje su u početku učinjene, ostale bez ploda, ili bar, da rečemo, onaj put, kojim smo u tom poslu udarili, nevodjaše onamo, kamo je narod želio doći, kad se pozivu svietloga bana odazvao".... Na to neznani pisac podtiče rodoljubivo občinstvo, neka podupire narodno kazalište, te veli, da će se „nov odbor, za upravljanje kaz. poslova izabran, svojski pobrinuti, da se prva namjera dokuči".

Predsjednik kaz. odbora, g. Lj. Vukotinović, 19. kolovoza pozva one, koji se žele dati na glumačku umjetnost, neka se njemu obrate. U isto se doba upisani prilozi za osnovanje nar. kazališta započeše polagati. „Razpis nagrada za proizvode dramatične književnosti" 1. rujna ugleda svieta.

Kad al' tamo 12. studenoga iz kazališne izviesti doznajem, da su se nar. glumci razstali. Odbor tada očitova baš kano za utjehu nječiju, da nar. ka-

Digitized by Google

zalište zato još nije propalo, nego **treba novčane pomoći, da se stalno osnuje.**

1859. god. 14. lipnja u talijanskom pjevokazu pjevačica I. Sassijeva pjevaše dvie pjesme hrvatske, „Primorčice“ nazvane, naime: „Predivo je prela“ i „Kamena djeva“, uglasbljene po velezaslužnom Ferdu Livadiću Samoborskom...., pa i jedan napiev iz nar. pjevokaza „Ljubav i zloba“ po Lisinskom.

29. kolovoza od „Nar. kaz. odbora“ nov „**Razpis nagrada za proizvode glumske književnosti**“ izadje u „Nar. novinah“.

1860. god. mjeseca siečnja iz Karlovca stiže dopis, da je ondje god. 1859. licem na blagdan sv. Stjepana bilo prikazanje „Mejrime“ Banove. Glumci bijahu dobrovoljci i dobrovoljke, od kojih se poimence gdjca. Ivka Vencinova odlikovala. Ondje na mlado ljeto bude „Reštauracija“ Nemčićeva izvedena. I tim bi završeno kolo karlovačkih prikazanja, koja da će se u korizmi opet odpočeti, počem je sad u pokladah gostionična dvorana igrankami zapremljena.

1. ožujka u Zagrebu njemačkoj glumici, čuvenoj gdjci. Švajgertovoj, gošći iz Njem. gradca, bacahu slavne pjesme njemačke i — hrvatske.

U Karlovcu 4. ožujka dobrovoljci odtvoriše nar. prikazanja komadom Ivana Kukuljevića Sakcinskoga: „Gusari“. Ondje 29. ož. preko dasaka priedje „Crna kraljica“. Sva glumčad bijaše dobrovoljna.

U **Zagrebu** 13. srpnja **magjarsko** družtvo g. Stjepana Reszlera započe pjevokaze „Ernanijem“.

Digitized by Google

Zagrebačko občinstvo sirenskim glasom bješe oduševljeno (pomamno!). „Gdje je stanak moj?“ prekide magjarsko pjevanje.

G. impressario Ulisse Brambilla 26. rujna obznani, da će u subotu 29. odtvoriti „zemaljsko kazalište“ u Zagrebu, te da će už njemačke davati pjevokažčiće Offenbachove i na hrvatskom jeziku.

Poslije prestanka od više, nego podruge godine dana prvi put 29. rujna jedva opet hrvatski prikazaše u ovdješnjem kazalištu. Glumci se sabraše. A ujedno se vrstan prevodnik, koji nije žalio truda, po zemaljskoj vladi namjesti. Novčana se pomoć zavodu obreče. Prvi komad bude poznata „Crna kraljica“. Ovom prigodom g. Josip Frajdenrajh govoraše proslov g. B. M.

U ona se doba narodni duh pojavi, silno stade kretati i iznova dizati u praskozorje nove hore, duh našega vremena. Pa gle čuda golemoga, sa svim tim kazalište tada bijaše jedva — na po puno! — A gdje li bijahu stotine nadrirodoljubaca, koji po ulicah i trgovih, po gostionicah i kavanah, u najnovije vrieme bezprestano i bezplatno viču i buče o narodnosti i — napredku?

Još na kraju pominjem prikazanja mjeseca listopada: 3. „Crna kraljica“; 7. „Graničari“; 12. „Dva pištolja“; 18. „Zapisnici vraga“; a u sriedu 24. svetčano prikazanje prigodom povraćena (!) ustava, opet „Graničari“; ultimo i opet ... „Opapučeni opanak“ ....

Tako bijaše do ove god. 1860., a osobito do povraćena ustava. A kako je danas? — Zar je

Digitized by Google

prosto ljetopiscu, očitovati mnienje svoje? Kako mu drago. Kad mi je ova radnja, ako i nije potanka poviest narodnoga našega kazališta, već otela ovoliko vremena, hoću još da pripišem ovo:

Počem je nar. kazalište kod nas jedno jedino vrelo narodne književnosti i umjetnosti, na kojem od večeri do večeri svi i najniži redovi našega naroda rado grabe, valjalo bi osobito pozorno paziti na izbor i ukus prikazanja; ali se i današnji dan žalibože i izbor i ukus igrokaza jedva od „djavoljih zapisnika" i „opapučena opanka" poodmako. I sad se „Wienertrankel" narodu u zube uljeva samo pod drugimi vinjetami. Ili zar bezprestano prikazivanje pamučnih pjevokažčića podaje potrebnu hranu i okrjepu našemu narodu? —

Digitized by Google

II.

Digitized by Google

Digitized by Google

SREĆE I NESREĆE LIEPE DJEVOJKE.

MJESTO PREDGOVORA K MOJOJ PJESMI:

„SOFIJA POTOCKA“.

Digitized by Google

Digitized by Google

Poruk mi je za sve jedan grof de la Garde, koji se lično sa junakinjom ove pripoviedke divne prijateljio, te pri tom može valjati pouzdaniji, nego drugi doglasnici i jamci.

Medju uglednimi Rusi, koji su za vremena sborovanja u Beču boravili, od ostalih gjenerao grof Witt na se svrnu pažnju gospodja nesamo sa davorske ljepote, već i sa čudnovatih sudbina i dogadjaja matere svoje, koji su sinovljom nazočnošću u živahan spomen prizivani. Pisci tvrde, da bi jim u opisivanju salunovanja za bečkoga sbora dragostna svjetlišta nestajalo, da čitateljem svojim zakrate romansku pripoviedku, koja je često puta više zabavljala družtvo, naročito gospodje, nego što su jim de la Motte Fouqué, Dragoila Pichlerica, Clauren i Castelli, tada najmiliji roman-pisci, na zabavu podavali. Gospodin du Barry, za godina, pred što je prievrat buknuo, francezki poklisar u Carigradu, jedan dan, kad se projahao, u rpi djetce, koja su se igrala, smotri trinaesto- do četrnaestogodišnju djevojku, kojoj je liep obraz i struk izdavao grčko podrietlo. A čistosrdačna ga ljubkost njezina, kad je š njom zametnuo razgovor, tako občini, da je pitao za stan i stanje roditelja njezinih u namjeri, da se za djetinje odhranjenje pobrine. Da u Carigradu Grkinja imućnu Franku, visokomoćnu popečitelju i poklisaru, ako baš ne kano na trgu od roblja, proda

Digitized by Google

diete svoje, već ga izpod ruke za novce poda, može biti, ni današnji dan nije ništa nečuveno, a kamo li tada. Grčka mati, nješto oklievajuć, udari trgovinu, uze 1500 pijastara u gotovini, pa mala Sofija bude primljena u dvorih poklisarevih, dobi sjajno odielo, francezku odgojiteljku. A nov joj način življenja vrlo ugadjaše, osobito kad joj je bilo dopušteno, da je oko sebe vidjela mater i drugarice svoje, kad jih se godj uželjela. De la Garde liepu Sofiju naziva Fanariotku, dakle Grkinju, dok ju drugi prodaju pod Gjurgjijanku, Čerkeskinju.

Poslije dvie godine dana g. du B. s mjesta svoga bude odazvan, pa se Sofiji valjade, kako joj je i bilo mučno, oprostiti s materom i s prijateljicami svojimi. Bjehu joj zatajali, da bi oproštaj bio zadugo, može biti do vieka. Ali joj zabrinuto srdce i ljubav k zavičaju dadoše naslućivati, kakva ju sreća čeka, te s potajnom zlom voljom sliedjaše onoga, koga joj je valjalo poštovati kano dobrotvora, a na njega mrziti kano na otmičara svoga.

G. du B., komu je vlada naložila naloga za Vršavu i Brlin, bude prinudjen, da suhim, — nesgodnim putem udari na evropsku Tursku. U Kaminjeku Podolskom, u krajinskoj tvrdjavi ruskoj, gostoljubivo dočeka njega gjenerao grof Ivan de Witt, potomak glasovitoga veledoslužnika holandežkoga, komu je carica Katarina II. povjerila znamenito ovo i vrlo utvrdjeno mjesto. Vrlo se prijatno ruski gjenerao za to staraše, da što častnije i sjajnije ugosti francezkoga poklisara

Digitized by Google

tako, da se on želio više dana odmarati. G. du B. bijaše vojnik. Pa, počem ga je zanimalo, kako je tvrdjava utvrdjena na krajini tako dalekoj i zabitnoj, vrlo mu rado drugčije oštar zapovjednik dopusti, da na dan proboravi njekoliko ura van tvrdjave, da se o spoljašnjih obkopih obaviesti. U to se gjenerao osnovami o osvajanju od prekodruge vrste u sebi zabavljaše, gdje mu je liepa Sofija, u kojoj je Francez vjerovao, da ima nedobitan zvjezdaš, odtvorila srdce svoje, pa ga u njem odabrala za jedinoga zapovjednika. Jedanput, kad je g. du B. napolju oblazio, zapovjednik izda zapoviest, da povuku vucimostove, pa nitko, makar bio tko mu drago, do dalje zapoviesti da se neupusti. Zaludu francezki poklisar grmljaše i bučaše od vrata do vrata izokola oko tvrdjave. Svagdje nadje mostove povučene, pače mu valja i prenoćiti napolju na kukavnu noćištu. To bijaše pirna noć liepe šestnaestgodišnje Sofije i gjenerala grofa de Witta. On bješe po skraćenu postupku ruskom u bračnih poslovih zapovjedio popu, neka jih vjenča, čemu, kad se mlada privoljela, nikakva smetnja nije smetala. Sutradan u jutru gjenerao de Witt nj. preuzvišenosti gospodinu du Barryju posla sluge, prtljag, sve darove, koje je Sofija od njega primila, i 1500 pijastara, koje je za Sofiju platio, pred vrata i prešno ga zamoli, da se obima stranama bolnu sastanku ukloni. Sofija bješe privila pismo, u kojem je njemu zahvaljivala na svih dobročinstvih, koja joj je učinio, pa ga pri tom koraku, što ga je bez privoljenja njegova učinila, najnježnijimi riečmi neposlušne kćeri zamolila za oproštenje. Fran-

Digitized by Google

cezki se poklisar sjeti dobroga poučenja svjetskoga mudarca, zemljaka svoga, i pjesnika igrokaza:

Le bruit est pour le fat, la plainte est pour le sot,
L' honnête homme trompé s' éloigne et ne dit mot,
(Molière.)

što bih ovako preveo:

Lud prevaren viče i budala beči,
Mudar pak uzmiče, pa nekaže rieči.

Dobro vidje, gdje nemože načiniti, da ovaj poso bude *casus belli* medju Francezkom i Rusijom. Osim toga uvjeren, da se kola slome na onom, za koga se rugu netreba brinuti, čuvaše se, da buči.

Natoliko mirnije gjenerao Witt pirovaše u sreći, koja mu je onako iznenada u naručje uletjela. Žena ga nakon godine dana, u domaćoj zabiti proživljene, obdari djetčakom. — Ovo bijaše na sboru nazočni gjenerao Witt. — Pa, kano što je odprije kano djeva ljepotom nadsjaivala sve ostale, tako joj se dragosti razvijahu još ljepšim i punijim cvietom kano mladoj gospodji i nježnoj materi. Svim muževom, koji bi u poznijoj dobi udomili mladjanu ljepotu, prirodna taština, da se ovako opasnim imanjem ohole, navede grofa Witta, te u veliki sviet uvede mladu ženu. Po svih dvorovih, gdje bi prikazao liepu Fanariotku, knezovi, pjesnici, slikari i kipari gledahu, kako da joj se klanjaju i udvoravaju. A još joj lik u suhih mastilih (pasteljih), što ga kraljevska sbirka mjedoreza ima u Brlinu, pobudjuje preživahno udivljavanje u svih, u kojih ima smisla i čuvstva za žensku ljepotu najnježnijih oblika.

Digitized by Google

Od svih se zagledača i ljubovnika, koji su pazili i ljubili liepu grofinju, jedan jedini smjaše nadom pitati, da joj nije ni vruć, ni ladan, pače može biti, da mu ona od svih ostalih drži krilo; jer ga najvoli. Njemu se uho nagnu, te mu prošenje bude uslišeno. Pa, kad je doznao, kakvom se doskočicom grof Witt ovoga bisera iztočnjačke ljepote dočepao, te kad mu se Sofija zavjetovala, da će ga sliediti, ako joj se muž na zakonito razpitanje privoli, na jednu smisli sve misli i naskoro jih provede. Bogatomu grofu Srećanu Potockomu, komu su dohodci nadmašali dohodke mnogoga susjednoga kralja, bude lasno, naročito po ruskom zakonu, da zadobije razpustnu za grofinju Wittku. K tomu ponajprije trebaše samo podpisa njezina, što mu ga je drage volje naznačila. No bude valjan tek podpisom gjeneralovim. Pa se i tomu grof Potocki domisli. U namjeri, sa ženom u Inglezku da otide na brodu, gjenerao se Witt š njom bješe u Amburg krenuo. Već se na jedro metnu ladja, koja bi ga preniela u Albion, gdje je mislio, kad se liepa Grkinja pomoli, da će pokoriti Inglezkinje, što se ljepotom svojom onako ohole, silovati ukočene lorde, da se, što je nečuveno, raztope pred nogama Sofiji, koja mu je tako vjerno oddana. Tada u jutru za odlazak odredjena dana grof Srećan Potocki udje k njemu u sobu. „Mili moj gjenerale“, reći će: „poštovanje, koje ja prema vašoj ženi gojim, nije vam ostalo tajno! Držim za dužnost, da vam kažem, da joj nisam ostao ni vruć, ni ladan. Ali ja volim, da primim sreću svoju iz ruke muža njezina, istinskoga prijatelja svoga, čim biste me za

Digitized by Google

sav život na zahvalu zavezali. Evo vam predlažem razpustnu, u pravnu obliku sastavljenu, koju je vaša žena već podpisala, pa vas zamoljavam, da ju takodje, pa to smjesta podpišete. Premda sam se na vaše prijateljstvo i privoljenje pouzdano smio oslanjati, opet na oprezu, zacielo sasvim nepotrebnu, ele oprostnu, naložih slugam svojim, neka u vašu sobu unesu dva nécessairesa (kutije). U ovoj ovdje" — on odtvori kutiju, ljepše kićenu — „nalazite dva milijuna poljskih zlatih u policah, izplatnih u dotežnih žućacih i pištoljih u ovdješnjega moga bankiera. U ovoj se drugoj, kako vidite, takodje pištolji nalaze; ali od druge veličine. A sad po volji birajte! Ako mi odbijete molbu, da primite ona dva milijuna u dobrih policah, a to vam valja sa mnom promieniti njekoliko zrna. Ali vam zadajem poštenu rieč, da će u ovom slučaju tek jedan od nas dvojice iz boja iznieti živu glavu."

Promišljavajuć, gjenerao Witt pročita predloženu razpustnu. Potom dozva ženu, predloži joj knjigu i zapita ju, eda li je svoje, dobre volje i na oprezu dobro promišljeno podpisala ovo pismo, ili eda li ju sila, nagovor, ili drugi način — baci oko na kutiju — na to privolio. Sa ljubaznim prostodušjem „čistosrdačno prirodče" odgovori, da je samo sliedila glas srdca svoga, pri čem je opomenula gjenerala, da joj je on, kad bi ju u tvrdjavi Kaminjeku nagovorio, neka ostavi otačkoga prijatelja svoga, svojski preporučio kano najsvetije pravilo života: u dvoumnih slučajevih svagda da sliedi glas srdca svoga, što je i sad učinila. Ona u naručje grofu Potockomu uletje. A gje-

Digitized by Google

nerao se Witt uvjeri, da se težko, ako i srećom u udvoju ubije suparnika, na to može oslanjati, da će se stalnoj sreći igda opet obradovati. Odluči se za kutiju su dva milijuna zlatih, podpisa razpustnu i prepusti nevjernu ženu milijemu ljubovniku. Ona podje za grofom Potockim na velika imanja njegova u Galiciju, gdje je grad Tulčin bio nalik na kraljevsku stolicu. Ovo u istinu da bude, činjahu se uzbune, koje su već prije, no je francezki prievrat buknuo, obuzele poljski narod, baš kano da su povoljne. Poznato je, da je, pred što je veliki oro sa Elbe sletio na Sv. Jelenu, carica Katarina II. u Petrogradu odličji obasula grofa, koji se kano vodja targowiczkoga saveza u ruskih redovih borio proti domovini svojoj. Na velikoj svetkovini dvorskoj skide zlatni vienac sa glave svoje, metnu ga na grofa i reče: „To bi bila liepa kruna za kralja od Poljaka!“ — Taštih riečih caričinih, taštih li snova kralja od budućnosti!

Pošto su smetnje dovršene u Poljskoj, koja je od nove razkide i od krvoprolića izdisala, grof se Potocki povuče na imanja svoja, te življaše samo za božicu svoju, za Sofiju, koja ga je dvama sinima obdarila. Bogatstvo mu bude doduše vrlo umaljeno; ele pomoćni izvori ovolikih imanja s preizdašnom zemljom i cjenim tegom robske rabote bijahu neprecikli. Basne se o razmetanju i razsipanju grofovu pripoviedaju. Carica bješe grofu poklonila prsten sa biserom riedke veličine i ljepote. Donie ga ženi svojoj na dar. Pa, kad je ona rekla, da bi se podpun nakit ovakvih bisera dakako tek u gatkah i snovih mogo naći, grof

Digitized by Google

se postara, da po glavnih gradovih indjijskih i arapskih, pa i u Petrogradu, u Carigradu, u Parizu, u Kadisu i Lisboni steče najskupocjenije bisere, koji su bili na prodaju. Pa nakon dvie godine dana iznenadi ženu na dan rodjenja njezina nizom od 100 bisera, od kojih je platio svaki po 1000 luidora.

U stepnih šumah jedisenskih blizu Tulčina grof nasadi veličanstven perivoj po inglezkom ukusu, o kojem su 2000 nevoljnika 10 godina dana radile. Stiene i hridi sa bučnimi slapovi, od rječice Kamionke padajući, tamne špilje sa izvori, potajno žuboreći, jednoj strani perivoja podjeljivahu romansko obilježje. A po drugoj strani pukoše sjenokosi, kojimi su se srebreni potoci krivudali, te saljevali u mala jezerca, na kojih su se čunci i labudovi ljuljali. A k bregovom, trskom obraslim, veliki čopori bielih jelena i lanjadi na pojilo dolažahu, s krasnimi guljami poljskimi i stadi ovaca u mirnoj slozi na pašu idući. Ovdje nasadi nošahu dragostno obilježje idyllsko. Perivoj s kneževskim dvorcem grof bješe ženi svojoj na čast nazvao „Sofiowka“. Na omiljih njezinih, pa ne zar istom poslije smrti njezine, u spomen svakoj radostnoj uri, koju je ovdje š njom proživio, svakojemu veselju, koje mu je ona učinila, bješe postavio spomenika od prerazlične vrste, medju njimi obelisaka od žulje, hramova s mramor-stupovi, kipova, propupa (relijeva) i spomen-nadpisa. Pjesnici opievahu ljepote ovoga vrta vilinskoga druge Armide. Inglezki krajolikari na put polažahu, da ovdje čine nauke, pak da, razmišljajući,

Digitized by Google

odkrivaju nov sviet zagledačem liepe prirode u svezi sa umjetnošću. — A kako l' se žalostno sva ova krasota svršila! Grof se Srećan Potocki bješe prekasno uvjerio, čim se narodnja nevjera plaća. On po diobi drugoj Poljske ostavi ruske službe. Ele njeko vrieme slavodobitna stranka poljskih rodoljubaca natrag opremi izdajicu. Imanja mu (1793.) budu zaglobljena. — Bratski je boj medju Poljaci i Rusi djelo državnoga sustava, koji jačom silom dakako svagda slavi ružno slavlje, mjesto da se braća bratski nagode, o čem slobodni slavofili ruski rade.

Još jedanput nesrećan grof zaiska i nadje doček u carice Katarine II., te poslije krvavih poraza rodoljubaca, pošto je Kosciuszko u bitci nesrećnoj po Poljsku kod Maciejowica ranjen s konja pao, pa za nadpis na poklopnicu domovine povikao rieči: „Finis Poloniæ!“ i poslije pobjedonosnoga, potokom krvi oskvrnjena, ulazka Suvarovljeva u Vršavu, Srećan Potocki natrag dobi imanja svoja, ako i u stanju vrlo opustošenu. Umrie 1805., te ženi, kojoj je prenio štitničtvo nad malodobnom djetcom svojom, ostavi imutak, koji se još jednako mogo zvati golem. Pošto je pomoću carskoga dvora u Petrogradu obezbiedila imovinske poslove, na omilje se svoje natrag povuče u Tulčin. Grof de la Garde, koji ju je tamo pratio, o njoj nam podaje opis, koji svjedoči o moći, koju je ljubkost i ljubavnost liepe udovice izvodila još u tridesetoj godini dobi njezine. „Zanosnijega, ni pomamnijega stvorenja, kano što je glasovita ova Sofija još jednako bila“, — dalje piše de la Garde o grofinji Witt-Po-

Digitized by Google

tockoj: — „još nikad nebi, odkako je sviet postanuo. Pravione umiljate crte, živahne masti, crne plamenite oči, koje su ognjem ljubavi sievale, nježnost i milota stasa i uzrasta njezina, punani joj oblici sastavljahu cio lik, kakav su kipari stare Jelade u prilikah božice ljepote potomkom predali.

„Trebalo bi pisati čitave knjige, da se prikaže život, kakav se u Tulčinu provodio. Sofija smatraše život sa ovolike visine, da se činila, baš kano da više nepripada množini, koja ju je okruživala, pa koju joj je ljepota bez prestanka k nogama dovodila. Ona nipošto nebijaše tašta, ili vladoljubiva. Bijaše liepa, pa to znaše ona. Bezprestano ju poštovanje bješe učinilo za kumira, te sa žertvenika, na koji su ju povisili, zahvaljivaše na tamjanu, što su joj ga žegli, pogledom, na uljudnoj rieči smiešenjem. Kraljica se ljepotom svojom činjaše kazati: Sviet, to sam ja.

„Vrlo milostivo i podatljivo obilježi svaki dan dobročinstvom. Sama se zabavljaše upravom dobara svojih, koja su u istinu mogla vriediti kraljevinu. Ona ublaži sudbinu nevoljnika svojih, podiže ratarstvo, unapredi obrtnost i trgovinu. Prije podne se davaše na poslove i nadgledanje prostranih imanja svojih, preko kojih bi čas na konju, čas u lovnoj drožki preletjela. A naveče posvećivaše vrieme zabavam i gostom svojim. Opominjem se svetkovine, koju je dala kneginji Mariji Antuniji Nariskinovoj, milostnoj onoj suparnici carice Jelisavete. Trajaše tri dana. Tu bude igrokaza na različnih jezicih, kazališnih igara, glas-

Digitized by Google

benih zabava, lovova, kresova, razsvjeta. Jedno sliedjaše za drugim. Ništa nebude zaboravljeno. Naskoro potom propratih liepu grofinju na putu u Krm, gdje je htjela na zemlji, carskom podatljivošću darovanoj, osnovati grad, što bi se Sofijapolje zvao.

„Na južnom se šljemenu krmskom dvojaka glavica uzdiže. Ovdje njegda stajaše hram, komu je Ifigjenija bila svećenica. Medju obje glavice ima dragostna dolina, u kojoj vječno proljeće vlada. Maslina, naranča, mrča i lovorika ovdje rastu pod vedrim nebom. Ovdje bi se Sofijapolje sagradilo. Mi se popesmo na visinu glavice Laspi. Grofinja ovdje zapovjedi, neka se razapne čador, izpod koga je mislila nadgledati radnje. Na istom mjestu njegda bijaše Katarina II. stajala, diveć se vidiku, koji se pred njom pružao, zamišljena, samo žaleć jedno, što se Carigrad pogledom njezinim odmicao. I liepa Sofija često pošiljaše oči i misli onamo na brieg, gdje joj je njegda kolievka stajala. Koji li su spomeni ovdje prolazili skraj duha njezina, čudnovate sgode promjenljiva, nemirna života!“ Da ova pripoviedka neostane bez svršetka, naknadno budi dodano još ovo: U poznijih godinah prsobolja snadje grofinju Potocku, koje ju je navratilo, da traži lieka u najglasovitijih lječnika brlinskih. Tajni savjetnici Hufeland i Horn liečahu nju. Iz ustijuh obojice ljudi čujahu, kako u zviezde kuju milokrvnost i ljubkost njegda onako slavljene ljepote. Umjetnost ju njihova nemože izbaviti. Umrie 1823. u Brlinu. — Imanja njezina većinom priedjoše na sinove Ivana Potockoga. Prievrat 1830. pozva ove sinove na

Digitized by Google

stranu rodoljubaca. Poljska bude nadvladana. Gospoštine Potockih budu uzete. Vlastnici njihovi pobjegoše u inostranstvo. Pa grad i perivoj Sofiowke budu pribijeni državnim imanjem kraljevskim. Svaki spomen od predjašnje imatnice bude razoren. I ime njezino treba da se uništi. Sofiowka se odsele nazivaše Caričin sad, t. j. vrt. —

Evo crteža istinite pripoviedke i osnove, iz koje sam uz gudnjavu naših gusala izveo lirsko-epsku pjesmu svoju: „Sofija Potocka“, koja je „Danicom ilirskom“ god. 1866. u brojevih 33.-37. prvi put ugledala svieta!

Zagreb, 30. kolovoza 1869.

Digitized by Google

SBOR ZA ODGOVOR

G. DRU. IVANU CRNČIĆU

U RIMU.

Digitized by Google

Digitized by Google

Opazka.

18 *12/I.* 70.

Mrvica li je ovo djeoce! Sam dobro znam i osjećam, kako je malahno i slabačko; ali onaj viek, u koji moj Brne Karnarutić, Zadranin, upada, zaista nije u velike razkrčen u nikojem pogledu. Mislim viek XVI. A to me ohrabruje, te mi se čini, baš kano da nije od suviška, što mi je uvod i hrvatsko-latinski tumač uz moje izdanje ugledao svieta. Izvadih to malo saća naime iz košnice čistih želja, da se taman viek, u kojem je divno djelo hrvatskoga pjesničtva složeno, koliko toliko razsvietli. Jeli s tumačem uvod, komu ni moj razsudnik rimski nemaniše, na to namienjen, neka razuman čitatelj sudi. Ja tek opažam, da sam njim namjerio bar od česti odkrivati književno-poviestno stanje stare naše knjige i udario razglobnim nožem zasiecati u razvijanje staroga našega jezika, misleć: ako razglobimo i dobro shvatimo postanak i razvitak staroga jezika, naći ćemo i zavoljeti životvornu klicu mladjemu; ako li svom pažnjom svojom srdca i duše zamilujemo životvornu jezičnu klicu, zanjegovasmo i uzgojismo i porod velike i izvrstne narodne knjige, koju će nam budućnost roditi.

Uz ovu opazku prilažem pismo, koje je prvi put ugledalo svieta u lanjskom „Listku novoga pozora“

Digitized by Google

mjeseca veljače u broju 427. i 428. Sve dosele nije od potrebe, da se osim toga pravi odgovor piše. A pomenuto pismo, upravljeno uredniku, g. Jos. Miškatoviću, ovako glasi:

Poštovani gospodine uredniče!

Du choc des opinions jaillit la vérité.
Kad se mnienja krešu, odskakuje istina.
Laharpe.

Razsudi, koju je g. Ivan Crnčić u Rimu lani „o žetvi“ napisao o izdanju „Vazetja Sigeta grada, složena po Barni Karnarutiću, Zadraninu“ (U Zagrebu 1866. godine), — u koje sam ja spisao uvod i tumač, — te je ove godine ugledala svieta u listku poštovanih Vaših novina (gledaj u br. 403.-406. *incl.*), radujem se, makar nebila meni prijatna, zato, što se bar njetko od naših spisatelja [1] poslije tri godine dana na neznatno moje iztraživanje jezikoslovno oko tristagodišnjega starca Brne Karnarutića, Zadranina, osvrnuo [2]. Jer mi je milija korba, nego pohvala, tek ako je prava volja i namjera jasna, da se istina zauhar

[1] Gospodin je dr. Ivan Crnčić medju spisatelji osvanuo dvima razpravama, koje je dosele spisao i na sviet izdao, naime: „Slovinski sveti Jerolim u Rimu, a Rieka; i drugo je Senj, a drugo Segni“ na 8. (26 obr.) i: „Najstarija poviest o Krčkoj, Rabskoj itd. biskupiji“ na 8. (170 obr.).

[2] Poštovani se gospodin V. Jagić u „Kratkih književnih viestih“ (gledaj u „Književniku“, god. III. Sv. 3., 4.) 1867. god. obreče, kad je kazao (na obr. 572.): „... a nastojanjem Velimira Gaja izadje upravo pjesan Karnarutićeva: „Vazetje Sigeta“, o kojoj ću kasnije napose nekoliko rieči progovoriti.“

Digitized by Google

duševnomu napredku narodnjemu na vidjelo iznese. Ako li se pak njetko, tek da majstoriše, za sudca nameće kakvoj stvari bez podpuna razloga i razbora, a on nogama gazi živu istinu, mjesto da bi ju na vidjelo iznosio.

Poznato Vam je, poštovani gospodine, da se na različnih jezicih u stranih književnostih poviše različnih glasova pojavilo o pomenutom izdanju. N. pr. u pariških je novinah „Revue critique d' histoire et de littérature" onomlani francezki naučnik, čuveni vještak i znalac slavenskih jezika i književnostih, koji se mnogo brine i za našu knjigu hrvatsko-srbsku, po imenu visokopoštovani g. Louis Leger (sad doktor i docenat slavenske književnosti na Sorbonni u Parizu), Vaš poznanik, potanko opisao izdanje ovoga spisa, mojim uvodom i tumačem opremljeno... Neumorni radnik u polju slavenskih književnostih, slavni književnik g. J. E. Smolar, Lužičanin, u Budišinu takodje ocieni ovaj trud (gledaj u učenom časopisu njegovu: „Centralblatt für slavische Literatur & Bibliographie". 1867. № 4.: „Bücherschau"). Ovih se izmedju svih ostalih pozdrava i odziva, koje sam pismeno i naustice od znatnih ljudih kojegdje čitao i čuo, u ovaj par, dok pišem ove redke, zahvalno opominjem, kako su me razsudami svojimi na nastajavanje što veće podboli i ohrabrili.

Ali nikoji sviestan čovjek neradi u književnosti za pohvale, nego bar da privriedi što godice općemu duševnomu napredku naroda svoga.

A nije umro čovjek od korbe! Pak, da se korba tiče samo i ciglo jednoga mene, a ne stvari, ja nebih u istinu ni odgovarao, već istom sbog stvari

Digitized by Google

same i zavolju stvari samoj — valja odgovoriti nješto.

Ako i g. razsudnik u Rimu ovako misli, a ono me razsuda njegova dvojinom veseli. Ako li misli, da je korbom svojom meni dodijao, ili da je kudjenjem svojim uznemirio mene, a on se ljuto vara; zaista bih nesviestno i mladjano bio radio.

Ali, budući da u onom mojem izdanju nema rječce, ni razgodka, upravo ni title, ni pitle, što 'no kaže narod, gdje nisam poviše puta napetim okom pogledao i poviše puta, najposlije u popravah i priegledih izporedjivao sa starim izdanjem, koje sam pomnjivo i razsudljivo, upravo nežaleć truda, ni vremena, prepisao: nitko mi živ, pa ni g. razsudnik iz Rima, ili iznenada nemože uzdrmati moj način postupanja, kako sam naime na sviet izdavao Brnu Karnarutića, Zadranina.

Razlika je izmedju nas dvojice, kako se vidi, gospodin bi Crnčić po smislu bio predrugojačio, popravio, načinio, ili izopačio (to jest, kako on kaže i hoće, „shabio“) arhæju, a ja se držim obćenoga pravila i načela, koje za izdanje starih djela po svem učenom svietu bielom svejednako valja, naime: i ono, što je pogrješno i nerazumljivo prema današnjemu govoru, zaslužuje poštovanje. Poredi g. Drag. Reinharda u Gotinzi: „G. A. Bürger's Gedichte.“ Wien, 1844. „Vorrede des Herausgebers“ na obr. 7.

Ali je naprotiv, unatoč tomu zakonu, slabo dostojan časti i poštenja u pravom smislu književnom nov spisatelj, koji samovoljno, to jest kojekako svojevoljno („samosegom“, ili navraćen od koga) pisanjem svojim razbija obće zakone o jeziku, priznate i prim-

Digitized by Google

ljene po većini najboljih naših spisatelja, pa koje svi sliede. Da me nemrzi, dosadjivati čitateljem sad opet nanovo suhimi riečmi, moglo bi se ovdje pomenuti dovoljno griešaka i pogrješaka (iliti „shab“!!!) Crnčićevih.

U samoj razsudi g. dra. Ivana Crnčića ima pogrješaka ne tek slagarskih, već i čudnih(!) spisateljskih, ili jezičnih, što bih mu u dužem odgovoru redom pokazao. No mislim, da to nije ni od potrebe; jer jih svaki čitatelj od slavnoga našega obćinstva može i sam lasno naći, koliko mu je volja. A bez zamjere i svaki pobolji početnik zagrebačke latinke, bogu slava i hvala obćemu napredku našega naroda! može g. dru. Ivanu Crnčiću u Rimu učiniti ljubav, da mu jih popravi, ako mu je volja, da mu se obrati. On valja da piše, kako se u zavičaju njegovu govori, te traži poznatu onu slavu samotvornu u trpanju domaćih osobina svojih, koje bi valjalo upravo posebice *(ex professo)* iztraživati i njim se učiti i dovijati, da se sasvim razumiju. Ovim još nipošto nezadievam u poviestno-književnu, ili drugu vriednost nauka i djela g. rimskoga razsudnika, komu drugčije svaka čast i slava! —

Počem nigdje nema rukopisa Karnarutićeva, vršio sam gorepomenuti zakon obći o izdanju starih djela po samoj arhæji, koja je 1584. godine u Mnetcih u Rugier-d' Albe tiskana, vjeran praslogu njezinu. Da sam pak ovako radio, svatko se o tom može uvjeriti, neka uzme porediti moje izdanje s pomenutom arhæjom, koju u mene svaki čas može razvidjeti.

Digitized by Google

Ako mu oko u arhæji što spazi drugčije, a ja ću rado pripoznati, da ja nisam opazio toga; ali, onako pogadjati, slutiti, smišljati po smislu i popravljati po glavi svojoj, kako je to po svoju uzeo suditi, „da je Brne ovako“ napisao; „jer onako je ludo“, g. moj razsudnik rimski, po mojem mnienju i uvjerenju nevriedi ništa. Jer se u izdanju starih djela nesmije prema „vjerovanju“ ništa, baš ni azbuka od prasloga osim pravopisa mienjati.

A za ono, što mi je pak u izdanju g. razsudnik, prieku razsudjivanju vrlo rad, izvrnuo, kano da nisam razumievao, ili da sam produživao mjerilo dvanaestoraca Karnarutićevih, to jest da sam se „častnoj arhæji“ uzprkos zavjeravanju svomu iznevjeravao, ja ću gledati, da mu se dostojno oddužim, kad uzimam kad, i ako mi zatreba, — pošto sam sad evo znanstvenim iztraživanjem i nauci od druge vrste dosta zabavljen, već iz arhæje same da izvodim istovetnih primjera izobila.

No budi zasad i to dovoljno, što sliedi, te sam tek mimogred napisao kano predteču, za odgovor na razsudu g. dra. Ivana Crnčića u Rimu!

1) Što se iz arhæje nije moglo razumjeti, — a onako poput g. Iv. Crnčića i pok. moj slagar, g. Grga Živanović, crvenokapac, bijaše sam razumievao i želio, da se kuje, veleć mi ovako: „Gospodine, ja bih preinačio ovu pjesmu, da sam na vaše ime!“ (gl. u „Uvodu“ na obr. VI.) — obilježio sam znakom-upitnikom medju zaporkama, a ovakva su znaka jedno **četiri** (4), kako jih svaki čitatelj može prebrojiti, u cielom izdanju, pa se i ovaj znak gdješto odnosi tek na jednu, ili na dvie rieči nerazgovietne u arhæji. A gospodin

Digitized by Google

Crnčić smiono za me po imenu kaže: „... **mnogo** toga nije razumeo“ (sic).

A potom ponosito pred svietom klikuje: „A ni ove nije dosego“ (po imenu) ... I tako dalje govori, baš kano da sam ja pustodjak njegov, a on oštar učitelj moj, koji je vlastan, ovako kudeć i koreć, govoriti i postupati s momčetom mladim, nevaljalim, s kakvim pustodjakom svojim.

2) K tomu je g. razsudnik, po razsudi svojoj razsudjujuć, nagomilao i strpao mnogo golih primjera svojih, tek da neobaviešten čitatelj od obsjene može misliti, sve su ovo moje pogrješke, koje mi je majstor iztako, neka mu se pokorim i pokajem, pa neka sliepo povjerujem riečim njegovim! I tako on meni tu kmetuje i presudom presudjuje, zapoviedajuć mi, neka izbacujem rieči, koje se njemu nedopadaju, ovako: „... van iz Tumača!“

Ali on hoće da uči i učene i umne naše književnike, veleć: „Da bi ovo spoznati (!?!) naši književnici!“ naime zastarjele, oddavna preminule oblike jezične, neka se opet zar u život uvode! Nije li to pjesma labudova?

3) Što se dužine mjerila Karnarutićeva tiče, gospodin Ivan Crnčić uči mene u razsudi, da su u Karnarutića dvanaestorci. Ala, prostosrdačna mi razsudnika, baš kano da sam ja što tvrdio drugo, pak da me je istom on o tom obučio! Gledaj u mojem „Uvodu“ na obr. LII.

Gdje bi dakle po mnetačkoj arhæji Rugier-d' Albinoj od 1584. godine suvišnje slovo gdjekoje, tvoreć slovku, prešlo preko mjerila, zatvorio sam ga zaporkama, kako se očima vidi, što biva i u naj-

Digitized by Google

čistijih izdanjih starih spisatelja, o čem se svaki čitatelj može uvjeriti.

A ono se slovce, što je u zaporke metnuto, to svak znade, ni nemjeri, baš kano da ga niti nije, te nevriedi ništa u mjerilu. Dakle ga ni u tom jeli (tko?) nisu „shabili“, nisu lje „shabili“!

Ele, tko godj ima moje izdanje, to jest moj uvod, uvjeren sam uobćeno, da mu je suviše, pisati kakve odgovore, ili uztuke; jer sam glavom u mojem uvodu, koji osim „Hrvatsko-latinskoga tumača gdjekojih riečih i osobitih izreka iz Brne Karnarutića, Zadranina“, iznosi jedno desetak obraza više, nego samo djelo staro, nahodi prostranih i obilnih odgovora svakoj zadjevici, bilo o životu, bilo o jeziku, ili o pjevanju Karnarutićevu. Svako zlo ima svoj uztuk!

4) Na kraju razsude g. Ivan Crnčić onako govori, kano da sam ja prezirao jezik i pjevanje Karnarutićevo. To me zaista na pravdi božjoj Crnčić okrivljuje i pred sjenom pokojnikovim biedi; ta ja u „Uvodu“ (na obr. XLI.) za njega (za Karnarutića svoga) kažem: „Jer, što je mozajik u graditeljstvu, a to je jezik njegov u jezičtvu. Ali zato, sve da i nemožemo kazati za Brnu svoga, što učeni naš jezikoznalac, Fran Kurelac, veli o Šimunu Budiniću, koga je izdanjem u sviet opremio, kad mu u predgovoru razsudjuje jezik: „Sila napokon tolika je, da ga nije jezika na světu, ... kako jezik hrvatski proz usta njegova“: — nismo zabrazdili, ako velimo, da je Brne Karnarutić dičan i dostojan drug i porednik Šimuna Budinića, što se cieloga jezika tiče, kakav je u „Psalmih Davidovih“, prevedenih po Budiniću.“ I tako dalje.

Digitized by Google

Pak ja nebih lje onoliko oko njega bio nastajavao, da ga nisam zamilovao i ocienio, bez koje ljubavi i pažnje, t. j. bez podpune duševne ocjene njegove, nebih ni do današnjega dana u sviet bio opremio tristagodišnjega starca, Brne Karnarutića, Zadranina.

Ali ja zaista neznam, kako sam se, gdje li sam se na Savi ladnoj tako grdno zamjerio g. Ivanu Crnčiću u Rimu, na Teveru plavom, koga nisam znao osim iz dvie razprave njegove, da živi na svietu bielom, te on ovako nenadno zadjede crniti mene i prieko suditi o mojem trudu oko izdanja pjesme Karnarutićeve.

5) Najposlije odgovaram g. rimskomu razsudniku, samo se sobom razumieva, da ja nisam sastavljao tumača za zemljake i potomke Karnarutićeve, već naročito za domaće občinstvo hrvatsko i srbsko, komu ga zaista treba. G. Ivan Crnčić, odanle, iz onakva kraja, gdje se još prilično onako govori, kako je naš Karnarutić pisao, rodom, lasno kaže: „... U nas ni peti diel ne potrebuju njegova (t. j. moga) tumača... Mi smo Ćurilovci!“ — U ostalom „Ćurilovci“ upravo negovore jezika Karnarutićeva, što se pod ovim imenom u nas uobćeno razumije. — Ako li pak petina netrebuje moga tumača, a ono ga ostali dio i u zavičaju Crnčićevu trebuje, što sam g. Crnčić eno jasno i glasno pripoznaje. Poreći prvi sud, u pjesmi se kaže: „Despot sudi, a despot razsudi“: — dakle moj tumač hrvatsko-latinski o Karnarutiću ni u zavičaju Crnčićevu upravo od suviška nije.

6) G. Ivan Crnčić najposlije kaže: „I ja drugo ne imam reći, ili neću, nego: da bi Karnarutića, ovu

Digitized by Google

Zadarsku „svieću“ i „slavu“, a našu diku, tkogod na svjetlo dao malo vjernije!“

Ako Tkogod (!) nadje čistije i vjernije, pa i starije izdanje, nego što je Rugier-d' Albino pomenute moje arhæje od 1584. godine (dakle 18 godina poslije dogadjaja), a ono ću se ja tomu upravo najviše veseliti i radovati zato, što sam svom dušom svojom gledao, da se ona svieća ista istovetna u dobar čas upravo, kad se na 1866 godina jeseni tristagodišnjica opjevana dogadjaja u nas slavila, na svietu i opet upali i nanovo zasvietli. Ali prema mojoj arhæji najstarijega izdanja, što se zna, novo izdanje nemogaše, ni nemože vjernije izaći; jer bi svako drugojačije izdanje bilo predrugojačenje, ili popravljenje pomenute arhæje, to jest mnetačkoga izdanja Rugier-d' Albina od godine 1584.

No neka nitko nemisli, kano što ni ja tim nemislim reći, ako je i narodnja rieč dobra, da je lasno, kuditi i suditi, a težko, raditi, da se nebi u našega naroda vrstniji, t. j. bolji izdatelj našo i od nas obojice, od zagrebačkoga izdatelja Karnarutićeva i rimskoga razsudnika njegova. Ali, duše mi i vjere mi, od izdatelja njegova nećeš do vieka svoga naći ni saviestnijega, ni pomnjivijega! To mu je sva hvala, uzdanica i obrana.

7) Istinski ovdje izpoviedam, da se od prve prodaje nije steklo ni toliko, koliko je poštarina stajala, te se naša slava i dika, Brne Karnarutić, Zadranin, po svietu bielom razturio. Učinjeno je to, nežaleć ni truda, ni troška, da se u naše doba užeže tamjan vječnoj pameti vrstnoga pjesnika, a cielo djelo posveti „neumrloj slavi junačke smrti — dne 7. rujna 1566. godine —

Digitized by Google

bana Nikole Zrinskoga, hrvatskoga Leonide", budi za uhar ikakav narodnjemu napredku i poletu.

8) Gospodin se Ivan Crnčić u Rimu, kano veliki cienitelj Karnarutićev, može radovati, što sam, tek što je izdanje ugledalo svieta, u Zagrebu našo podosta podataka o književnom životu njegovu, koje ću ponamještati u uvod prvom prigodom, kad se gdje godj opet objelodani.

9) Ovoliko sam reko. Osim toga i opet kažem, te ponavljam, sve je moje postupanje sa izdanjem dovoljno iztumačeno u uvodu i u napredak opravdano. Reko sam ondje najposlije, pošto sam izbrojio potrebnih primjera (na obr. XLIII.): „Nam se u ovom pogledu izvinjavati netreba, osim za one pogrješke, koje su se s nevida pomnjivoj pažnji podkrale; — *nihil sub sole perfecti!*" — govoreć „II. O jeziku"; dalje na obr. XLVIII.: „Ele, pribojavamo se, nismo li ovimi nauci svojimi izmučili učena čitatelja; ali da svak oprosti nam, da, ne nam, već našoj ljubavi k nauku staroga našega jezika, kakav je ponješto evo u Brne K.!" —

10) Smiešno je i zanimljivo meni, pa i drugim, kako g. Ivan Crnčić odmah na početku razsude svoje odbija sve, što se u neznatnu mojem trudu njemu čini dobro, na to, da je čudo („čudo znaš, prama svojoj dobi!"), baš kano da u drugih zemljah i narodih ljudi moje dobi nebi bili izvršivali važnijega zvanja, nego što je izdanje stara pjesnika. — Ta nismo lje „pozni Tirolci" u poslovici! — A budi mi prosto, da ja na isti rovaš mladosti svoje, kojoj se moj razsudnik rimski ovolikim čudom začudio, odbijem sve ostalo i sav

Digitized by Google

kolik način razsudjivanja njegova, o čem neću više da govorim!

Molim Vas, gospodine uredniče, izvolite primiti ovo moje pismo u poštovane novine Svoje pod priposlano, ili kamo drugamo kano predteču „za odgovor na razsudu g. dru. Ivanu Crnčiću u Rimu“!

U Zagrebu god. 1869. o svjećnici.

Sa osobitim poštovanjem.

Digitized by Google

POGLED

PO SLAVENSKOM SVIETU.

KNJIŽEVNI PRILOZI ZA GOD. 1869.

Digitized by Google

Digitized by Google

Siečanj.

Nastavljajuć slavenski razgled povremenih pojavljenja književnih, što sam ga započeo na sviet izdavati u „Danici ilirskoj“ g. 1866. i nastavio na obrazu 259. „Književne zabave“, hoću da bilježim i nove plodove domaće književnosti, od mjeseca do mjeseca prispjele. Nedržeć se posebnih sustavnih medja, već bacajuć oko po svem književnom svietu slavenskom, pominjem knjigu, koja je u Krakovu izašla: „Zbiór pieśni dla młodzi szkolnéj“ (pjesmarica za školsku mladež). Spjevao **Chmielewski**, a uglasbio **Niemczyk**. — Od 1. siečnja u Zlatnom pragu poslije prekinuća od više godina češke novine za glasbu, po imenu „Dalibor“, nanovo započeše izlaziti, a to pod uredničtvom g. **Meliša**. — U sjednici, koju je „Matica ilirska“ 8. pros. lani imala, odborski priedlog, da se ilirska matica sa jugoslavenskom akademijom ujedini, jedinodušno bude primljen. Plod je ovoga ujedinjenja najkrasniji naš časopis: „Vienac zabavi i pouci“, koji u Zagrebu izlazi svake subote. — U Budišinu ugleda svieta: „Časopis towarstwa Maćicy Serbskeje 1868.“ Urednik: **Mihajlo Hórnik**. Ljetnik XXI. Svezak I. (Cieloga izdanja svezak 37.) Ovaj svez. donosi: *a)* „Tři spěwy“. Spj. **H. Seller**. *b)* „Kral Přibisław“. Lirsko-epska priča u tri diela. Spj. **Jan Ćěsla**. Ova je pjesma i napose natiskana. *c)* „Prawopis a ryč w katechismje z l. 1597.“ Priobćuje **M. Hórnik**. *d)* „Wućahi z protokollow M. S.“ *e)* „Třilětne zličbowanje (obračun) Maćici Serbskeje“. *f)* „Zapis sobustawow M. S.“ *g)* „Wozjewjenje knihow“. — Ondje je lutorsko književno družtvo srbsko na sviet izdalo: 1) „Bibliski pućnik za wšitke dny lěta 1869.“ Sastavio ga **A. Ebert**, župnik u Hrodžištu. 2) „Zionske hłosy. Khěrlušowny pokład za domjacu nutrnosć“. Dio prvi. Sast. **M. Domaška**, župnik u Nosaćicah. 3) „Přehlad zličbowanja serbskeho lutherskeho knihowneho towarstwa na štwórte a z dźěla

Digitized by Google

na pjate lěto 1866 a z dźěla 1867.“ — Ondje izvrstan časopis zabavi i pouci izlazi svaku drugu subotu mjeseca, po imenu „Łužičan“. Godina deseta. Odgovorni izdatelj: **J. E. Smoleŕ.** Urednik: **K. A. Fiedleŕ.** — U Zagrebu koncem ovoga mjeseca „Književna zabava hrvatsko-srbska“ ugleda svieta. Svezak IV. zajedno s priloženim običim zavitkom za sva četiri svezka, s naslovnim listom i sadržanjem medju sve čitatelje bude razaslan. Ovaj svezak za čitav list iznosi više, nego što pojedini dosadašnji svezci iznose.

Veljača.

U Poznanju nakladom knjižare **Mačisava Leitgebera** od mladoga ljeta izlazi slikovan nedjeljnik pod naslovom: „Sobótka“. Sadržaje pripoviedke, putopise, pjesme, opise novijih izumaka i t. d. Kano suradnici medju mnogo drugih rade navlastito **Kraszewski,** dr. **Libelt** i **Wojcicki.** — U Beču se rusinsko (rušnjačko) družtvo pod imenom: „Русская Основа“ sastalo. Predsjednik mu je **Modest Ivanov Humeckij,** a tajnik **Ilarion Simeonović Kuljljanda.** — U Zlatnom je pragu **K. Boleslav Storch** umro. Pokojnik bijaše revan i zaslužan radnik u polju češke književnosti. — U Moskvi izadje: „Konevodstvo“ (konjarstvo). Praktičan naputak k poznavanju i gojenju konjskomu. Sp. **Babarykin.** — U Budišinu je vrlo zaslužna nakladna knjižara gg. **Smolara** i **Pjecha** na sviet izdala: „Die Balkanhalbinsel und ihre Völker vor der Lösung der orientalischen Frage. Eine politisch-ethnographische militärische Skizze von **Eduard Rüffer**“. — Nakladom pomenute knjižare izadje: „Serbske ćěsliske ryče“. — Ondje: „Ważnaj listaj za katholskich Serbow z lěta 1868. K wopomnjeću wudał **M. H**(órnik)“. To je adressa katholičkih Srba na rimpapu i odgovor rimpapin na nje. — G. župnik **J. F. Tešnaŕ** u Nidžu kod Zgorjelca na sviet izda: „Wósomdźesać duchownych khěrlušow šulskich regulativow“. — Glavno biblijsko družtvo prusko u Halli na sviet izda „donjelužičkosrbsku bibliju“, uredjenu po g. župniku u Golkojcih, **Drag. Hausigu,** pomoću njekolicine inih župnika.

Ožujak.

Tajnik „slavjanskoga blagotvoritelnoga komiteta u Moskvi“, g. **N. A. Popov,** dopisom svojim od 3. ožujka o. g. pod br. 374.

Digitized by Google

poziva sve izdatelje i spisatelje, da pomenutomu odboru na dar šalju pojedan iztisak izdanja svojih; jer slavenski odbor u Moskvi želi sastaviti sveslavensku knjižnicu. Časopisi se i knjige u povećoj količini tamo pošilju preko „Moskovske gazetne ekspedicije", a pojedini spisi pod nakrsticom, sve upravljeno g. prof. **Nilu Aleksandroviću Popovu.** Odbor plaća poštarinu. — U Lavovu izadje: „Sybilla, poemat i hymn do Boga". Spj. **J. P. Woronicz.** — Ondje: „Początki geometryi". Sp. dr. **Moćnik.** Na poljski jezik preveo **T. Sternal.** Dalje: „Janko cmentarnik, gawęda ludova". (Janko ukopnik, narodna priča.) Spisao **Vladisav Syrokomle.** Takodje ondje: „Dyjetetyka dzieci oparta na wzkazówkach przyrody. Przewodnik w zdrowem pielęgnowaniu dzieci od przyjścia na świat aż do dojrzenia". — U Torunju izadje: „Kalendarz polski na rok pański 1869." Spisao dr. **Rakowicz.** Ondje: „Dziedzic Orłowa". (Baštinik Orlova.) Pripoviedka **P. Wilkonskeje.** — Osim „Illustrirovane gazete" izlazi u Petrogradu i „Vsjomirnaja illustracija". Ove su novine po primjeru slikovanih novina njemačkih i inglezkih na sviet izdaju. — U Moskvi izadje: „Obšćestvjennoje vospitanije v Rossiji". Sp. **P. Jurkević.** Ondje spis istoga spisatelja: „Kurs obšćej pedagogiki". — U Petrogradu izadjoše: „Želěznyje dorogi (željeznice) v Rossiji i učastije zemstwa". Sp. **A. N. Sobolev.** Dalje: „Tita Livija istorija naroda rimskago". Na ruski preveo **A. S. Klevanov.**

U Budišinu nakladom „Matice srbske" izadje knjiga pod nadpisom: „Jan Michał Budar, jeho žiwjenje a wotkazanje, kaž też postajenje a poswjećenje jeho pomnika w Budestecach". Sp. g. duhovni pomoćnik **Dučman** u Radvorju. — Nakladna knjižara gg. **Smolara** i **Pjecha** u Budišinu na sviet izdaje zabavnik pod imenom: „Prazna zabawa". Druge su knjige lužičko-srbske pretežno bogoslovne. — G. prof. dr. **Pful** u Draždjanih i g. knjižar urednik **Smolar** u Budišinu budu po „srbskom učenom družtvu" u Biogradu za članove-dopisnike izabrani. — U Zagrebu izadje: „Iv. Kopeckoga prirodoslovlje. Sa češkoga preveo V. Z. **Mařik.** Sa 166 slika. — Nedjelju *lätare* bi u crkvi krstovoj u Draždjanih srbska služba božja obdržana, pri čem je g. ž. **Imiš** iz Hodžija imao propovied, g. ž. **Jenč** iz Palova pak izpoviest.

Ovimi sam prilozi dovle podpunio „Slavenski razgled povremenih pojavljenja književnih" u svezku IV. „Književne zabave" svoje (1869.) na obrazu 259.-263.

Digitized by Google

Travanj.

U Trztu poče izlaziti nov mjesečni poučan i zabavan časopis slovenski: „Pod lipo“. Urednik mu je **J. G. Vrdelski.** — Svih časopisa slavenskih, na koje se može na sjevernonjemačkih i avstrijskih poštah predbrajati, ima skupa 401, a to ruskih 198, čeških 77, poljskih 69, hrvatsko-srbskih 26, slovenskih 10, lužičko-srbska 4. Svi se drugi, navlastito ruski časopisi i listovi samo knjižarskim putem razturaju. — U Zlatnom pragu izadjoše: „Řeči a epištoly na všecky neděle a svátky, pak několik jiných znamenitějších dní církovního roku“. Sp. **A. V. Hrojki.** — Dalje: „Pražská kuchařka“. Spisala **Dragoila Vavroveja.** — Ondje: „Dopisovatel. Navedení k spisování listů a psaní všech druhů, s bohatou sbírkou nejrozmanitějších vzorů“. — Potom: „Třicet obrazů starého zakona“. — U Sarajevu izadje: „Prvi bosansko-srbski kalendar za prostu godinu 1869.“ U njem je i turski koledar utiskan, počem u Bosni ima i Hrvata i Srba turske vjere. — U Biogradu izadje: „Filozofija u Srba“. Sp. **Milan Kujundžić.** — U Somboru izadje: „Šta spasava naš narod?“ Spisao **Jovan Tomić.** — U Vojerjecih (u Donjoj lužici) izadje koristna knjiga: „Wóssym žasset duchownych kjarližow sa schulskimi regulativami poruzyjo sserskim schulam“. Sp. **J. F. Tešnař**, najplodniji donjelužički srbski spisatelj. Od godine se 1824. nije ciela biblija za donjelužičke Srbe tiskala, dok se pohlapno odumrieće njihovo očekivalo i o izniemčenju njihovu silno radilo. To se nadanje, da će se donjelužički Srbi po vremenu izgubiti, nije opet još izpunilo. A s toga je upravo prusko glavno biblijsko družtvo napose obskrbilo novo izdanje cieloga svetoga pisma novoga i staroga zavjeta i ovih ga dana započelo prodavati. Tiskano bi ovo izdanje u Halli u tiskarnici Kansteinovoj, a gospodin je duh. **Hausig** u Golkojcih obskrbio popravu njegovu od pogrješaka. U predgovoru se nalaze različne zanimljive opazke o prievodu prevodnika donjelužičke biblije, o duh. **Fricu,** koji je u godini 1796. stari, a o duh. **Fabriciusu,** koji je u godini 1709. preveo samo novi zavjet za donje Srbe i natiskao ga. Ele, dok se ciela biblija za gornjelužičke Srbe samo osam puta tiskala, pomenuto je izdanje za donje Srbe dosele treće.

Digitized by Google

Dne 3. travnja bijaše glavna skupština družtva „Maćice Serbske“. Iz računa doznajemo, da je glavnica njezina u novcih iznosila samo 379 tal. 3 nsl. 8 np. Golem joj je znanstven izvrstan rad prema ovim silam novčanim, a, što je dostojno pohvale, na osnovi njemačke razsude sveslavenski.

U donjelužičkoj srbskoj književnosti izlazi časopis „Casnik“. Ovaj narod donjelužički podaje najjasnije svjedočanstvo o slavenskoj razciepanosti. Nebi li jedanput svi Lužičani ušli u jedan dom „Matice srbske“ u Budišinu?! — K učenim je družtvom, koja su s tom „Maticom“ u svezi, naša „Jugoslavenska akademija“ pristupila. S malo novčane pomoći ova „Matica“ radi poput svakoga učenoga družtva o svih znanstvenih strukah.

Drugi o nas! Štutgradske novine **F. W. Hacklándera**: „Ueber Land & Meer“ onomadne donieše opise i slike svetkovina prigodom boravljenja njih. veličanstva, kralja i kraljice, početkom ožujka o. g. u Zagrebu. Navlastito je slavoluk prema Jelačić-trgu prilično vjerno snimljen.

U br. 79. „Nar. nov.“ izadje poduža razsuda prvoga kvartalnika hrvatskoga, „Književne zabave“. Spisao —y.

Svibanj.

Slušatelji visokih učilišta i gymnazijaste u Čeha u ovoj godini započeše na sviet izdavati poseban časopis svoj pod imenom: „Českí študent“. Suradnici su i predplatnici većinom sami slušatelji i gymnazijalci. „Českí študent“ izlazi po dva puta na mjesec u Zlatnom pragu, a prima ponajbolje pjesme, pripoviedke, kratke razsudne sastavke, zapise novih knjiga, pretrese djačkih poslova i potreba i t. d. Ovaj bi primjer „Českoga študenta“ mogo probuditi „Hrvatskoga djaka“ u Zagrebu, kad se i onako vrliji naši mladići vole razgovarati i truditi o književnosti, nego zaludu trošiti vrieme, čemu je novo družtvo zagr. gymnazije pod imenom: „Sastanak“ jasan znak. *Verba movent, exempla trahunt.* Prionite za rad! — „Akademický čtenářský spolek w Praze“ u spomen od 20godišnjega postanka svoga u ovom mjesecu na sviet izda „almanach“, to jest knjižicu čeških pjesama i pripoviedaka, koje su sami djaci spisali. — U Zlatnom pragu prije njekoliko nedjelja izadje: „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, von **Paul Josef Šafařík**“.

Digitized by Google

Izdanje drugo. Ova poviest slavenskoga jezika i književnosti bude prvi put god. 1826. tiskana. A ovo izdanje drugo nije ništa ino, no goli odtisak izdanja prvoga. Pa s toga sadržaje poviest slavenskoga jezika i književnosti samo do godine 1826. A upravo od toga časa, u kojem se slavenska književnost ponajjače pokrenula, u pomenutoj knjizi ima spomena. S toga bež nje nemože biti nitko, koji hoće da dozna razviće slavenskoga jezika i književnosti od svega početka. Ni naša književnost hrvatska ondje nije zaboravljena. I najmanja se književnost slavenska (nesamo gornje-, nego i donjelužička) ondje potanko opisuje. — „Mrówka“ — naški „Mrav“ — poljski je, u Lavovu na sviet izdavani časopis. A uredničtvo njegovo na sviet izdaje i cjene knjige za poljski narod pod imenom: „Biblioteka Mrówki“. Sve donjekle pomenute knjige poljske većinom bijahu dosta skupe, te jih narod s toga nekupovaše. Sad je to vrlo liepo, što i Poljaci počinju na sviet izdavati cjenije knjige. Skoro je svezak šesti „Biblioteke“ izašo, donoseć „Sroczka“ (Svračicu) poljskoga pjesnika **A. Pługa.** — U Zagrebu izadje: „Krvava knjiga, ili spomenik na 405 godina poslije propasti slavnoga kraljevstva bosanskoga“. U ovoj knjižici bezimeni pisac opisuje, kakva je Bosna, kakvu poviest ima, što je kroz 405 godina pod turskim gospodarstvom trpjela. — A on hoće tim u mladih Bošnjaka da razbudi novu ljubav i nov polet k domovini i vjeri. — U Lavovu je nedavno svezak četvrti pjesama maloruskoga pjesnika **Tarasa Ševčenka** ugledao svieta. G. **J. E. Smolar** pripoveda, kad je god. 1859.-60. bivao u Petrogradu, da se š njim ondje upoznao, pak da bi se potom svaku nedjelju po jedanput, ili po dva puta kod gdjekojih Malorusa, koji su se ondje desili, š njim sastao. Kakve je naravi čovjek, nekaže ništa. — U Moskvi od 28. ožujka njekako do polovine bijaše obdržavan ruski arhæološki sastanak, na kojem su se ondje oko 200 ruskih starinara sastale. Predavanja i viećanja bijahu vrlo zanimljiva. Sa većom je slobodom, koja je pod carem Aleksandrom II. u Rusiji postala, ondje i u znanostih veliki napredak nastao. — U Khoćebuzu kod **F. W. Brandta** izadjoše nove donjelužičko-srbske „Přatkańske knigły“ (Propovjedničke knjige). Spisao jih g. **J. F. Tešnaŕ,** župnik u Nidžu. — Gospodin je župnik **Stanga** u Crnom humcu (Čorny Khołmc) nanovo na sviet izdao knjižicu: „Měrkowanja hódne wobroćenje troch sotrow wot židowstwa atd.“ s popravljenim pravopisom.

Digitized by Google

Kod gg. **Smolara** i **Pjecha** u Budišinu izadje lik pape Pija IX. sa srbskim podpisom: „K dopomnjenju na połstalětny měšniski jubilej Piusa IX.“

U Budišinu izadje: „Różowc (rózarij) najzbóžnišeje knježny z rozpominanjemi a modlitwami. Za domjacu pobožnosć zrjadował **H. D**(učman)“.

Lipanj.

U Moskvi se pred njekolikimi godinami osnovalo tako nazvano slavensko dobrotvorno družtvo (slavjanskoje błagotvoritjelnoe obšćestvo), komu je ta namjera, da se inostranim Slavenom kod rada njihova o znanosti i narodnosti novčanimi i učenimi pomoćmi (knjigami i t. d.) pomaže. Ovo družtvo, kano što iz zapisnika o sjednici 11. svibnja vidimo, 26. ožujka imaše 2426 rubalja (i 1 tl.) gotovih novaca, a od pomenutoga dana sve do 11. svibnja 1550 rubalja novih dohodaka. U Petrogradu se lani poddružnica toga družtva osnovala, te je ona tu našla veliko učešće, počem u sadašnjem nastupanju trojinom ima prostraniju osnovu djelovanja, nego moskovsko družtvo. Tako razbiramo iz zapisnika od 9. ožujka o. g., u ruskih novinah utiskana, da se toj „poddružnici“ u ovoj godini sa različnih strana 7167 različnih knjiga ruskih darovalo na razposlanje k inim krajevom slavenskim. A k tomu **J. A. Posochov** bješe darovao 300 rubalja, da bi se na sviet izdao: „list carigradskoga patrijara o Janu Husu“ zajedno s kratkim životopisom slavnoga toga Čeha. Dalje darovaše za izdanje „knjiga, koje bi razširile životne priče o Slavenih“: **N. N. Ladyženski** 200 rubalja, grof **A. A. Mordvinov** 300 rub., grof **Golenišćev-Kutuzov** 100 r., a **J. P. Pečatkin** 100 r. — U sjednici 23. ožujka bude sviećano, da se k slavi 500godišnjice Jana Husa (6.-18. srpnja 1869.) 500 rubalja ima kano nagrada za najljepšu knjigu o življenju i djelovanju Jana Husa piscu dopitati. Ona može na češkom, ili drugom jeziku slavenskom biti pisana. — U ovoj sjednici **J. A. Posochov** darova 100 r., a **N. A. Kirjejev** 100 r. na izdanje pučke knjižice o J. Husu. Dalje već pomenuti **N. A. Kirjejev** darova 18.000 rubalja kano tvrdu glavnicu. A od toga se samo godišnja dobit smije u družtvene svrhe izdati. — U sjednici 6. travnja bude odredjeno, da se za učionicu, kod jednoga ženskoga samostana bugarskoga osnovanu, svake

Digitized by Google

godine 150 rubalja ima darovati. A bude takodje izrečeno, da će njeki skladatelj u prilog družtvu naskoro dati veliku glasbenu zabavu.

Odbor novoga kazališta češkoga u Zlatnom pragu, koje se tada još gradilo, očituje, da je od dobrotvornoga družtva slavenskoga u Moskvi dobio 1000 rubalja kano nagradu za toga, koji k odtvorenju toga kazališta napiše najljepšu glumu (tragœdiju). Predmet se tragœdiji ima iz češke, ili bar iz slavenske poviesti uzeti. Isti odbor obznanjuje, da je dobio više nagrada za dobra kazališna djela češka, a to 1000 stot. za najljepšu veselu igru, 1000 stot. za najljepši veliki dramatski pjevokaz, a 1000 stot. za najljepši komički pjevokaz. Za svaki se libretto (slog) ovih pjevokaza takodje po 300 stot. daje.

U Biogradu skoro ugleda svieta: „Srbska bibliografija za noviju književnost od 1741.-1867.“ Ovo djelo dolikuje piscu svomu, dičnomu **Stojanu Novakoviću.** — U Zagrebu je izašla srbsko-hrvatska slovnica pod nadpisom: „Oblici srpskoga ili hrvatskoga jezika“, napisao **Gj. Daničić.** Peto izdanje.

U Biogradu bude na sviet izdana, a to na bugarskom jeziku: „Prva błgarsko-němačka gramatika“. Sp. ju **Vasilije Ch. Stojanov-Beronov.**

Veliko je i važno djelo, po družtvu ljubitelja ruske književnosti u Moskvi na sviet izdano, jedva po odtisnuću svezka 21. dovršeno, a to je: „Tołkovyj słovaŕ živago vjelikorusskago jazyka“. Sp. **V. J. Dal.** Četiri diela. — U Moskvi je dalje izašlo: „Narodnoje čtjenije dla vščch vozrastov“. Spis **A. Semjenova.** — Ondje: „Gołos iz zemstva“. Sp. **A. Košelev.** — Isti takodje: „Djesjat lět iz žizni redaktora žurnała“.

Dne 13. o. mj. jedan od najrevnijih spisatelja lužičko-srbskih, zaslužni učitelj g. **Khrystian Kulman,** umrie u Donjem vujieždju.

Drugu nedjelju po sv. trojici, dne 6. lipnja o. g., za jevangjeoske Srbe u Draždjanih i u okolini bijaše u draždjanskoj crkvi krstovoj srbska služba božja, pri čem je g. župnik **Domaška** iz Nosaćica obdržavao propovied, a g. župnik **Imiš** iz Hodžija izpoviest. — Dne 28. lipnja dodje k meni iz Osieka g. **Fr. Žaver Kuhar** (Koch), narodni skladatelj i kupitelj narodne glasbe ju-

Digitized by Google

goslavenske, izredan vještak i znalac divne umjetnosti glasbene, meni preporučan na putovanju svojem. Odprije mi bijaše poznat kano skladatelj „Bosanskoga kola“. Donio je djeoce svoje: „O narodnoj glasbi i značenju njezinu u svjetskoj“, da se priobći. Da se ovaj čovjek podupre, mogo bi postati po narodnu glasbu, što je **Vuk** po narodno pjesničtvo.

Srpanj.

Rus **P. P. Pjatnickij,** koji je za vrieme dvogodišnjega putovanja svoga po slavenskih zemljah evropske Turske skupio prostranu sbirku svjetlopisnih likova ondješnjega žiteljstva i ondješnjih starina, hoće na sviet da ju izda u Petrogradu. Izaći će u 10 svezaka, a ciena će joj biti 25 talira. Od tih će novaca, koje će on od prodaje ove sbirke dobiti, darovati petinu dobrotvornomu družtvu slavenskomu u Moskvi.

Češki je spisatelj **Jezbera,** koji već kroz četiri godine u Rusiji prebiva, ondje na različnih putovanjih svojih sabrao vrlo mnogo stvarih iz ruskoga života, gospodarstva, biljarstva itd., te hoće š njimi da podje u zapadnu Evropu, da bi jih ondje u većih mjestih na ogledanje izlagao. Najprije (će) se on valjada put Zlatnoga praga krenu(ti).

U Moskvi je skoro izašla ova knjiga pod nadpisom: „Altajskaja cerkovnaja missija“. Ondje: „Učebnik ruskoj grammatiki“, napisao **L. Polivanov.** — Dalje: „Pisma Innokentija, archiepiskopa chersonskago i tawričeskago, k Gabriilu, archiepiskopu rjazanskomu i zarajskomu“. — Potom: „Kratkaja russkaja istorija“, sp. **N. Kožejev,** i „Istoričeskaja grammatika ruskago jazyka“, sp. **F. J. Busłajev.** Izdanje treće.

U Biogradu izadjoše: „Srbske narodne pesme“. Skupio jih i na sviet izdao **Blagoje Stojadinović.** Dio prvi: epske pjesme. — Dalje: „Srbkinja u haremu ili bedno stanje Srbalja“. Dramat u tri djejstva. Napisao **Miloš Stojanović.**

U Krakovu je ovaj mjesec slavni pjesnik poljski **Apollo Korzeniowski** umro. — U Lavovu izadjoše: „Pieśni powstańcze“. Skupio jih i uskladao **Celina** iz Orelca. Sa glasbom.

Kod **J. Kulmana** u Vojerjecih izadje: „Ryč, na pokutnym pjatku, 26. februara 1869, w Minakale při pohrjebje hajnika, knjeza (gospodina) Roberta Mauki, kiž bu na psowjanskich mje-

Digitized by Google

zach dźeń 21. februara skóncowany namakany, dźeržana wot **J. Kordiny**, fararja w Minakale". — Nakladom jednoga člana glavnoga družtva brlinskoga za dušobrižne spise kršćanske u pruskih stranah izadje u Budišinu mala razprava pomenutoga družtva na srbskom jeziku, a to pod nadpisom: „Wobstajnosć". — Nedavno izadje u Budišinu: „Pismowstwo katholskich Serbow zestajał **H. Dučman**".

Krasnoslovne misli **Fr. Žav. Kuhara** „O narodnoj glasbi i značenju njezinu u svjetskoj" ugledaše svieta u listku zagr. „Nar. nov." od br. 148.-150.

U Zagrebu izadje: „Razum u životu". Spisao dr. **Jaime Balmes**, a pr. **Jos. Rieger.**

Upravo od g. prof. **Martina Hattale** iz Zlatnoga praga primih spis njegov, koji je nakladom **H. Drag. Satowa** ondje ugledao svieta: „August Schleicher und die slawischen Consonantengruppen". 8 (p. 98). Ovo je djelo slavnoga jezikoslovca prilog k najnovijoj poviesti indoevropskih jezika uobćeno, a slavenskih napose. Suditi o važnosti ovoga spisa, komu je pravac prieporan, podpada pod sudište najvišega jezikoslovlja. A tomu će ovaj spis zacielo zadavati sila gradje za razglabanje.

Kolovoz.

Redom izadjoše ove knjige poljske: „O niektórych rzadszych źwierzętach ssących w naszym kraju". (O gdjekojih rjedjih sisavcih u našem kraju — to je: u Poljskoj.) Sp. **K. Pietruski.** — Dalje: „Kazimierz Wielki, król polski, po pięciu wiekach z grobu do nas przemawiający. Z opisem pogrzebu i z portretom króla". (Kazimir Veliki, poljski kralj, poslije pet vjekova iz groba nam govoreć. Sa opisom pogreba i sa slikom kraljevom.) Uz ovaj spis g. **Majstra** valja pripomenuti, da se u njem spominje slavlje pomenutoga kralja, gdje su tada pri izkopavanju sahraništa njegova naišli na kosti njegove. — Ondje ugleda svieta: „Dzieje Polski od jeje początkow aż do dni naszych czyli Zdarzenia najważniejsze z przeszłości narodu polskiego, zestawił w potocznem opowiadaniu **Henryk Schmitt**". (Poljska poviest od početaka njezinih sve do naših dana, ili najvažniji podatci iz prošlosti poljskoga naroda.) — **Vjencesava Pola** „Pieśń o ziemi naszej" (Pjesmu o našoj zemlji) preveo **L. Kurtzmann** na

Digitized by Google

njemački jezik. A mala sbirka pjesama **Bogoljuba Lenartowicza,** koji je godine 1849. sa **Romanom Zmórskim** u Budišinu prebivao, s poljskoga bude na talijanski jezik prevedena. U kojem su mjestu navedene knjige u Poljskoj ugledale svieta, nisam obaviešten.

U Zlatnom je pragu češki spisatelj **J. Perwolf** na sviet izdao: „Slovane, historický nástin“ (Slaveni, poviestno iztraživanje) i „Uhry a východní otazka“ (Ugarska i iztočno pitanje).

Kod nas se izdanje djela **J. Vorgića** obznani: „Poviest trojedne kraljevine, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od najstarijih vremena sve do danas“.

Nakladom družtva „Maćice Serbske“ u Budišinu izadje „Zahrodnistwo“ (Vrtarstvo). Spisao **M. A. Kral.** Isto družtvo na sviet izda svezak drugi časopisa svoga za godinu 1868.

Narodni skladatelj, **Fr. Ž. Kuhar,** iz Zagreba podje u Dalmaciju, da umnoži sbirku svoju narodnih napieva.

Rujan.

Premda talijanski jezik ima mnogo tako različnih narječja, da jedan Talijanac nerazumije drugoga, kad obadva po narječju svojem govore, opet se svi Talijanci mogu pomoću književnoga jezika svoga razgovarati i razumievati. Budući da se u svih knjigah i učionicah talijanskih toskansko narječje upotrebljava i uči, zato svako čeljade talijansko osim posebnoga narječja (razrječja) svoga znade i jedno obće narječje, koje je svim Talijancem znano. To je pak vrlo važna stvar; jer je tako 25. milijunom ljudih — ovoliko žitelja naime Italija ima — svaka knjiga talijanska pristupačna, da ju može onaj, koji ju u ruke uzme, čitati. Ovako biva i u Franceza i Niemaca. Premda i ovi, kano što oni, imaju mnogo narječja, opet se pomoću književnoga, ili pismenoga jezika razumljivo razgovaraju, te razumiju knjige svoje.

Inače je žalibože bivalo kod Slavena. Premda su oni njegda takodje imali jedan jedini književni, ili pismeni jezik, poznije su ga napustili, kako su većinom svi pod tudje gospodstvo podpali. Pa je već do toga došlo, da jedno pleme slavensko nije razumjelo jezika drugoga plemena slavenskoga. Navlastito se s toga to sbilo, što su se različni odprije slavenski krajevi u njemačke, talijanske, magjarske itd. krajeve pretvorili, te su izgubili slavensku narodnost svoju.

Digitized by Google

Ali su u novijem času Slaveni počeli osjećati, kolika je šteta to po nje, što takodje nemaju jednoga sveobćega jezika slavenskoga, te su toj nestašici pregnuli na različan način doskočiti. Najbolje su u tom pravcu avstrijski Slaveni napredovali. A može biti, ako uzhtiju za to djelovati, da bi se izobražen Slavenin koga mu drago plemena pomoću mnogomilijunoga jezika ruskoga sa svakim drugim Slaveninom mogo razgovarati. To je *rebus*, što će ga marljivost odgonenuti. A ovaj će odgonetljaj po Slavenstvo biti vrlo važan.

Gospodin **Alberto Heine** u Khoćebuzu na sviet izda mali katekizam dra. **M. Luthera** sa biblijskimi izrekami na donjelužičko-srbskom i njemačkom jeziku. Ovo je izdanje drugo.

Petu nedjelju po sv. Trojici, dne 5. rujna o. g., u krstovoj crkvi u Draždjanih bijaše jevangjeoska srbska služba božja, pri čem je g. župnik **Imiš** iz Hodžija obdržao propovied, a g. župnik **Kordina** iz Minakala izpoviest.

Nakladom družtva ss. Ćyrilla i Methoda u Budišinu svezak sedmi različnih knjiga „Živjenja Swjatych“, po g. duhovnom pomoćniku **H. Dučmanu** u Radvorju spisanih, ostavi tisak. U ovom mjesecu još pominjem izvrstan „encyklopædijski slovnik“ češki, koji izlazi u Zlatnom pragu. U njem su slavenske stvari dakako pomnjivo razložene, što je u njemačkih slovnicih (kano što u Piereru, Brockhausu itd.) vrlo kratko i lažno pomenuto. — Ondje su vriedne svake pohvale slikovane nedjeljne novine češke: „Květy“.

Listopad.

U Poznanju u pruskoj Poljskoj ima družtvo pod imenom: „Towarzystwo Przyjaciół Nayk“ (družtvo prijatelja znanostih), koje na sviet izdaje dobre knjige poljske. Dio peti „rocznikow“ (godišnjaka) njegovih sadržaje ove sastavke: 1) „Hugo Kołłątaj na posiedzienniu rady królewskiej z dnia 23. lipca 1792.“ (Hugon Kołłątaj na sjednici kraljevskoga vieća dne 23. srpnja 1792.). Spisao **Lav Wegner**. — 2) „O popularnych wukładach naukowych.“ (O popularnih razlaganjih znanosti.) Sp. **Stanisav Koźmian**. — 3) „Dante. Studja nad komedją Boską.“ (Dante. Studija nad komœdijom božjom.) Sp. **J. I. Kraszewski** s nadimkom: „Boleslawita“. — 4) „Kilka kart z dziejów austrjacko-szlązko-pol-

Digitized by Google

skich, mianowicie za Zygmunta III.“ (Njekoliko obraza iz avstrijsko-sležko-poljske poviesti, navlastito za Šišmanina III.) Sp. **Avgusto Mosbach.** — 5) „Konrad Celtes, rozprawa.“ (Razprava o Konjradu Celtesu.) Sp. **Stanisav Koźmian.** — 6) „Rys historiczno-bibliograficzny prawodawstwa cywilnego i kryminalnego w dawniejszych Prusach południowych i teražniejszym W. Ks. Poznańskiem“. (Poviestno-knjigopisni nacrt gradjanskoga i kaznenoga zakonodavstva u predjašnjih južnih Prusa i u sadašnjoj Velikoj kneževini poznanjskoj.) Ovaj je spis **Josipa Chodoreskoga** znatan prilog poviesti slavenskoga prava. — 7) „O paryzkim rąkopismie Pułkawy.“ (O parižkom rukopisu Pulkave.) Sp. dr. **Kętrzyński.** — 8) „Wypadki z obserwacji całkowitego zaćmienia słonecznego z dnia 18. sierpnia 1868.“ (Pošljedci motrenja podpune pomrčine sunčane 18. kolovoza 1868.) Spisao dr. **K. Libelt,** i hrvatskomu čitateljstvu poznat po sastavku „Ljubav otačbine“, koji je u knj. VI., VII. i VIII. „Kola“ ugledao svieta.

U Humu je (Chełmnu) **Josip Choćiszewski** na sviet izdao njeke liepe i koristne knjižice za poljski narod, naime: 1) „Dzieje narodu polskiego dla ludu polskiego i młodzieży.“ (Poviest poljskoga naroda za poljski narod i poljsku mladež.) S mnogimi slikami. — 2) „Powieści i podania ludu, z ust ludu i z książek zebrane.“ (Narodna pričanja i predanja, iz ustijuh narodnjih i iz knjiga skupljena. — 3) „Cudowny lekarz. Powiastka wielkonocna dla dobrych dzieci i starszych osob.“ (Čudotvorni lječnik. Uzkršnja pripovjedčica za dobru djetcu i za stare ljude.)

U Vršavi još izlazi izvrstan dvonedjelnik „Kronika rodzinna“ (Porodični ljetopis) pod uredničtvom slavne Poljakinje, **Aleksandre z Chomętowskich Borkowske.** Zahvalno pominjem, da sam od nje ove godine bezplatno primio N° 7.-24. ovoga časopisa njezina.

U Moskvi izadje „Russkaja grammatika dlja obučenija dětej“. (Ruska slovnica za učenje djetce.) Sp. **Primjerov.** — Ondje: „Razkazy i biografičeskije očerki iz russkoj istoriji“. (Priče i životopisne crtice iz ruske poviesti.) Sp. **Škender Šuf.** — Dalje: „Skotskij lěčebnik“. (Živinar.) — Potom: „O torgovlě na nižegorodskoj jarmarkě“. (O trgovanju na nižegradskom sajmu.) Sp. **N. N. Ovsjannikov.** — Isti: „Sčastlivyj rybolov“. (Srećni ribar.)

Digitized by Google

Češki je knjižar **Bogdan Böhm** u Novom mjestu i Nachodzu počeo na sviet izdavati: „Povídky našeho lidu“. (Pripoviedke našega naroda.) Urednik je ovih pripoviedaka **J. K. Hraša.** A knjižica prva, koja je već na sviet izdana, pripovieda: „Petrovina. Historicka pověst z okolí Bechyńskeho“. (Petrovina. Poviestna pripoviedka iz okoline Bechyńske.) Sliede: „Začarowani Jeník“. (Občinjeni Janko.) — „Koštjalský pokład“. (Samostansko blago.) — „Švec kralem“. (Krojač, koji je bio kralj.) — „Chudjasův štastný sen“. (Srećan san siromahov.) — „Tři kříže“. (Tri krsta.)

Da nacrtam djelovanje n e b o g a t a učenoga družtva! Dne 25. rujna o. g. bijaše u Budišinu sjednica prirodoslovnoga razreda „Maćice Serbske“. Tajnik razreda, g. **K. A. Fiedler,** predloži jedan spis g. učitelja **Mučinka** iz Zemica pod nadpisom „Něšto wo arseniku“, koji bude po nazočnih primljen. Dne 6. listopada p r i j e p o d n e bijaše sjednica jezikoslovnoga razreda „Maćice Serbske“. Gospodin župnik **Wjelan** iz Slepoga čitaše znanstvenu razpravu o „namjezno-mužakowskej podryči“. Gospodin učitelj **Nyčka** iz Essena bješe poslao sbirku riečih navlastito iz v o j e r o v s k o g a razrječja. I s t o g a se p o s l i j e p o d n e skupi „s t a r o ž i t n o s t n i“ razred („Maćice Serbske“). Gospodin župnik **Jenč** predloži poviestnu s t u d i j u o „přibozy (licemjeru) Flincu“, koja je u idućem svezku „Časopisa“ objelodanjena. Gospodin **Hórnik** čitaše dva dotada netiskana „kvasna“ spieva, te predloži srbski ulomak rukopisne *agende* lutoranske, koja je pred izdanjem odprije tiskane *agende* srbske spisana, pa je sbog jezika zanimljiva. Gospodin assessor **Wjela** predavaše razpravu o „s t a r o ž i t n o s t n o j“ sbirci. A g. župnik **Imiš** govoraše o izniemčenih vlastitih imenih srbskih. O „Maćici se Serbskoj“ može reći: Malena je; ali hrabra!

Velezaslužni se naš narodni skladatelj, g. **Franjo Žav. Kuhar,** povrati iz Dalmacije s putovanja, na kojem je zastranio ća i u Hercegovinu, te je sa sobom donio sila nove gradje za nar. glasbu jugoslavensku. Skupio je naime i uglasbio preko **600** prostonarodnih napieva, koje po Dalmaciji, a koje po Hercegovini. Ovim je priplodkom umnožio predjašnju golemu sbirku svoju. Osobita se pozornost rodoljubivoga občinstva i nadležnih krugova svraća na neumoran trud g. **Fr. K.-a.** Kad se visoko

Digitized by Google

učilište glasbeno, o kojem se radi, ovdje podigne, onda će sbirka i poznata svestrana vještina g. **Fr. K.-a.** biti *conditio, sine qua non,* da ovaj zavod postigne višu svrhu svoju, da se naime „buduća narodna glasba" u čistom duhu jugoslavenskom na čistac izvede i ustanovi. S toga prije svega valja poduprieti g. **Fr. K.-a.**, da nam se riedki darovi njegovi neodtudje. Zasad podje na postojbinu svoju, u grad Osiek.

Studeni.

U Čehah ondješnja učena družtva češka na sviet izdaju različne časopise, koji su posvećeni onim znanostim, sbog kojih se upravo ono družtvo osnovalo. Tako je onomadne svezak jedanaesti časopisa čeških lučbara izašo. Skoro izadje knjiga pod nadpisom: „Těsnopis Český" (češki brzopis) u izdanju trećem. — Najnoviji svezak časopisa češkoga muzeja sadržaje sliedeće sastavke: „O jazykozpytě a přirodozpytě". (O iztraživanju jezika i prirode.) Ovaj je spis iz zlatnoga pera slavnoga **M. Hattale** poteko. „Stav městný na sněmě českém od l. 1602 - 1723." (Mještanstvo na češkom saboru od god. 1602. - 1723.) Sp. **Jaromir Čelakovski.** — „O původa Novořekův". (O izvoru Novogrka.) Sp. dr. **F. Z. Svoboda;** itd. — Izašla je i knjižica: „Dějiny českého povstání léta 1618." (Poviest češkoga ustanka godine 1618.) Pisac je ovoga djela **Antonin Gindely.**

U Moskvi je u izdanju drugom izašo: „Učebnik russkoj grammatiki dlja srjednich učebnych zavjedjenij". (Učevnik ruske slovnice za srednje učevne zavode.) Sp. **L. Polivanov.** U dielu prvom ima medju inim: ruska i crkvenoslovenska etymologjija s pridavkom njekolikih ulomaka iz „Ostromireva jevangjelja".

Poljski je spisatelj **Cegielski** na sviet izdao: „Nauka poezji, zawierająca teorję poezji i jej rodzajów, oraz znaczny zbiór najcelniejszych wzorów poezji polskiej do teorji zastosowany". (Nauk o pjesničtvu, sadržavajuć theoriju pjesničtva i vrsta njegovih, ujedno znatan izbor najljepših uzora poljskoga pjesničtva.) Izdanje četvrto. — **T. T. Jež** je u Vršavi na sviet izdao poviest: „Helena". — Važno je djelo **Vj. A. Maciejowskoga:** „Piśmiennictwo polskie" (poljska književnost) — tri velike knjige —, koje je sve dosele 12 talira stajalo, sad u cieni svojoj na 4 tl. obaljeno. — Ondje je medju drugimi sliedeća knjiga izašla:

Digitized by Google

„Lud (polski), jego zwyczaje, i sposob życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusta, zabawy, pieśni, muzyka i tańce“. (Poljski narod, običaji njegovi, življenje, jezik, predanja, poslovice, obredi, ukusi, zabave, pjesme, glasba i igre.) Skupio jih **O. Kolberg.** Svezak četvrti s mjedo- i drvorezi.

U Cjelovcu umrie 18. rujna zaslužni spisatelj slovenski **Antun Janežić.** — U Ljubljani uput izadje: „Slovenska slovnica za pervence“ (za početnike). Śp. ju učitelj **A. Praprotnik.**

Professor je latinskoga jezika u Biogradu **D. Balaitski** na sviet izdao: „Latinska sintaksa za gimnazije i polugimnazije“.

Kad se prošloga mjeseca g. vladika **L. Forwerk** iz Fulde u Budišin povratio, kod crkava razglasi „słowo zhromadnych němskich biskopow“, koje je na srbskom jeziku tiskom izašlo.

Družtvo je ss. Ćyrilla i Methoda u Budišinu i ove godine na sviet izdalo „protyku (koledar) za katholskich Serbow“. Spisao ga g. duh. p. **Dučman** u Radvorju.

Jedan od učenih Srba lužičkih, koji s najvećom gorljivošću za sreću srbskoga naroda neocjenjivo djeluje, dobi častan poziv, da bi kano professor slavenskoga jezika na sveučilište u Vršavi pošo. Premda mu se ondje vrlo sjajna nagrada nudi, da može sasvim lasno živjeti, opet od ljubavi k Srbstvu neće tamo da podje. To je g. **M. Hórnik,** vikar, u Saskoj švicarskoj.

Pod uredničtvom g. **Natala Vahnjanina** u Lavovu izlazi poučan i književan nedjeljnik na rušnjačkom jeziku: „Pravda“ za Ukrajinu i Galičinu.

Družtvo sv. Vasilija Velikoga u Užgradu na sviet izdaje književan časopis svakom nedjeljom pod imenom: „Svět“. Urednik mu je g. **Kiril A. Sabov.**

U Biogradu na velikoj školi g. **Jovan Bošković** predaje slavenski jezik.

Nakladom **Lav. Hartmána** u Zagrebu izadje pučki koledar za prostu godinu 1870. pod imenom: „Novi zagrebački šoštar“. Ova se knjižica u najvećem broju, naime u 8000 iztisaka, po narodu raztura. S toga bi valjalo sa većom brigom sastavljati zabavno-poučni dodatak.

Prosinac.

Od 21. srpnja o. g. dva puta nedjeljom u Smichovu izlazi francezki list: „Correspondance slave“ s naslovicom: „Liberté —

Digitized by Google

nationalités". Uredjuje ga g. **P. Schulz** s pravcem: na vidjelo iznositi i braniti probitak svih plemena slavenskih.

Iz Pariza od g. **Louis-Legera** preko „Jugoslavenske akademije" primih spis njegov: „Les Slaves du sud (nebi li bilo bolje: „Les Sud-slaves"?) et leur civilisation". Pisac ga je pretiskao iz novina: „Revue moderne".

Nedavno troškom „družtva za jugoslavensku povjestnicu i starine" u Zagrebu izadje: „Arkiv za povjestnicu jugoslavensku". Knjiga IX. Uredio **Ivan Kukuljević Sakcinski.** Isti pisac iz „Arkiva" knj. IX. i X. pretiska dragocjeno djelo svoje: „Književnici u Hrvata iz prve polovine XVII. vieka s ove strane Velebita". Dobih knjigu VIII. „Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti", koja ni u čem za predjašnjimi knjigami naše akademije nezaostaje. Poznato je, da „Rad" u četvrtgodišnjih knjigah po 16 listova izlazi.

Prije njekoliko mjesecih na Rieci ugleda svieta trudno i prostrano djelo g. prof. **S. Ljubića:** „Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži". Ondje: „Poštenjak iliti pravice i dužnosti ljudsko vladanje pučki razpravljeno" po **Cezaru Cantù** prievod **Ivana Fiamina.** Po osamnaestom milanskom izdanju god. 1861., piscem pregledanom.

U Zagrebu nedavno izadje pjesma **Save M. Martinovića:** „Ženidba Aleksandra Aleksandrovića, prestolonasljednika ruskog 1866.", a u Beču: „Uspomena na Mirka bar. Ožegovića Barlabaševačkoga biskupa senjskoga i modruškoga ili krbavskoga". Obje su potonje knjige jednake vriednosti (!) književne.

Sa grčkoga je na hrvatski preveo i protumačio „Aristotelovu poetiku" **Armin Pavić** u Zagrebu. Ovdje nakladom **Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera)** izadje „Slavonia i pitanje o njezinoj železnoj cesti" od **L. St.** Dne 14. veljače o. g. bude izdana: „Pastirska poslanica **Jurja** kardinala **Haulika,** nadbiskupa zagrebačkoga, o nastavi i uzgoju mladeži na biskupijsko svećenstvo".

U Karlovcu ugleda svieta: „Hrvatska, to jest crtice iz zemljepisa Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Istre, Bosne, Hercegovine; s dodatkom Kranjske, Štajerske, Koruške, Goričke, Srbije, Bugarske i Crne gore i napokon pridav povjestnicah iz prošlosti Hrvatah. Sa zemljevidom. Hrvatskoj mladeži složio **Janko Tomić,** učitelj glavne škole u Karlovcu".

Digitized by Google

U Biogradu izlazi izdanje drugo „Kriminalne biblioteke znatnih krivičnih dela iz sviju evropskih narodnosti od d-ra prava **H. Temme**“. Sa njemačkoga preveo **Aksentije Mijatović**, pravnik.

Zimus u Zagrebu započeše po izbor rodoljubci i književnici čitati „javna predavanja, namienjena krasnomu spolu“, u velikoj dvorani „Narodnoga doma“, te jim krasan podhvat **iznenada** nalazi sve veće učešće u liepoga spola.

U Petrogradu izlazi znatan trud **I. I. Srežnjevskoga**: „Slavjanskije pamjatniki“.

Svake se godine uvozi u Rusiju knjiga po cienu od po milijuna rubalja, a izvozi po 120.000 rubalja. Rusija danas ima 413 knjižarnica.

U Moskvi su ove knjige izašle: „Pravila i sovjeti ohotnikov do lošadej, pri pokupkě, prodažě, uhodě, najězdkě, kovkě, kormě, bolěznjah i ispravlenii poročnyh kačestu rysistoj, věrhovoj i rabočej lošadi“. (Pravila i savjeti konjskih ljubitelja, pri kupovanju, prodavanju, postupku, jahanju, podkivanju, krmljenju, bolestih i popravljanju različnih mana jahaćega i težatnoga konja. Sa slikami.) Sp. **M. E. Bytjugov.** — Dalje: „Škola pčolovoždjenija ili praktičeskoje rukovodstvo k izučeniju Žizni pčol i pravilnomu, racionalnomu uhodu za nimi“. (Škola pčelarstva, ili praktično rukovodstvo k izučenju pčelinjega života i k pravilnomu, razumnomu postupanju š njimi. Sa slikami.) Sp. **P. J. Prokovič.** — Potom: „Novy sbornik malorossijskih narodnyh pěsen“. (Nova sbirka maloruskih narodnih pjesama.) Sa 100 pjesama. — Osim toga: „Ob antihristě, vragě Jisusa Hrista, kotoryj javitsja pjerjed končinoju mira, no poběždennyj Spasitjelem, pogibnjet užašnjejšim obrazom“. (O antihristu, neprijatelju Isusa Krsta, koji će se pred koncem svieta javiti; no, pobiedjen spasom, poginuti najstrašnijim načinom.) Sp. **Taranovič.** — I najposlije: „Kniga o zdorovom i bolnom čelověkě“. (Knjiga o zdravom i bolestnom čovjeku.) Sp. dr. **Bock.** Prievod sa njemačkoga.

U Zlatnom pragu izadjoše: „Maličkosti maličkým“. (Malenkosti malenim.) Sp. **F. Doucha.** To su knjižice sa slikami i pričicami za malu djetcu. Izdanje četvrto. — Dalje: „Návod k pěstovaní vína v království českém“. (Naputak k vinarenju u češkoj kraljevini.)

Onomadne je zapisnik slavne knjižnice poljskoga grofa **Grabowskoga** izašo. Knjige, koje su u tom zapisniku zapisane,

Digitized by Google

većinom su u knjižara **Aschera** i dr. u Brlinu na prodaju. Medju njimi su vrlo riedke stvari, kano na primjer: poljske b i b l i j e iz godine 1561., 1563., 1577., 1632. i 1699. Sveto je pismo novoga zavjeta, koje je knez **Radziwiłł** po prestupljenju svojem k jevangjeoskoj vjeroizpoviesti na vrlo malo iztisaka na sviet izdao, s toga vrlo riedka, počem je on po poznijem povraćenju svojem katholičkoj vjeroizpoviesti spalio sve iztiske ove knjige, koja se može jedna jedina dostati, tako, da jih je tada malo preostalo. Izim ove patri k najrjedjim knjigam ove knjižnice: poljska p o s t i l l a Lutherova od godine 1574. — Osim toga knjižnica sadržaje i mnogo prastarih knjiga čeških.

U Budišinu nedavno izadje nakladom Matice srbske: 1) „Předženak". Koledar za Srbe na godinu 1870.; 2) „Časopis towařstwa Maćicy Serbskeje 1869." To je prvi svezak ljetnika 22., ili cieloga reda broj 39.

U Vojerjecih izadjoše nedavno u četvrtom pomnoženu i popravljenu izdanju „Zwjeselenja w duchownych khěrlušach a přełoženjach wot **K. E. Stangi,** duchowneho w Čornym a Nowym Khołmcu, Tačecach a Bělošecach w pruskich Hornych Łužicach". Ovo je novo izdanje po 10 k j e r l u š a pomnoženo.

Drugu kvatrenu nedjelju, dne 5. prosinca o. g., bijaše u draždjanskoj crkvi krstovoj srbska jevangj. služba božja, pri čem je g. župnik **Imiš** iz Hodžija obdržavao izpoviest, g. župnik **Sykora** iz Smilne pak propovied.

Prošle se godine u Zagrebu „družtvo sv. Jerolima" osnova za pučku prosvjetu. Članovi se ovoga družtva od dana do dana množe.

Upravo knj. IX. „Rada jugoslavenske akademije" ugleda svieta, pa i knj. X. „Arkiva" **Kukuljevićeva.**

U B u k r e š u na bugarskom jeziku po jedanput na nedjelju izlazi političan i književan vjestnik pod nadpisom: „S v o b o d a". Urednik mu je čuveni g. **Ljuben Karavelov.** Dosele je izašlo 6 brojeva „Svobode", koju vrlo preporučujem i Hrvatom i Srbom, vještim bugarštini.

U Zagrebu knjižar **Lav. Hartmán** od mladoga ljeta god. 1870. naumi na sviet izdavati zabavan i poučan časopis: „Hrvatski soko" pod uredničtvom g. dra. **D. Demetra.** Ovdje 1. veljače izadje br. 1. poučna, bezročna zabavnika „za našu m a l u, d o b r u mladež" pod nadpisom: „Zlatni orasi". Uredjuje jih g. **Ljud. Tomšić,** učitelj u Karlovcu.

Digitized by Google

Na kraju pominjem dva spisa g. **Stjepana Ilije Verkovića**, starinara u Serezu (u Maćedoniji): 1. „Drevnjaja bolgarskaja pěsnja ob Orfeě“, rusko izdanje **V. A. Daškova** u Moskvi 1867., i 2. „Opisanie bita Bolgar naseljajuštih Makedoniju“ u Moskvi 1868. Od istoga pisca ove godine dobih „dopisku, vodjenu sa različnimi naučnici prigodom odkrića pjesme Orfejeve i drugih b a s n o s l o v n i h spomenika nar. pjesničtva iz bugarske Maćedonije“, koju sam uveo i počeo priobćivati u listku „Nar. nov.“ od br. 270. (izašla do br. 18. god. 1870.).

Vriedna je spomena glumska majstorija **Milovana Vučkovića**: „Propast carstva srbskoga“, koju je dr. **Dimitrije Demeter** sa njemačkoga rukopisa preveo. Ovo djelo ugleda svieta g. 1863. A meni tek ove godine od sama pisca rukuh dopade.

U Novom sadu od mladoga ljeta 1870. po star. koledaru počinje izlaziti p o l i t i č a n tronedjeljnik „Narod“. Urednik mu je i izdatelj čuveni g. dr. **Jovan Subbotić.** A u Zlatnom pragu 5. veljače izadje br. 1. vojnoga sedmičnika „Žižka“ pod uredničtvom g. **Slavoljuba Rüffera.**

G. **Jovan Frane Radetić**, Kotoranin, u San-Francisku, u Kaliforniji, osnova „Slovinsku čitaonicu“, kojoj je predsjednik g. **Klinkovstrom**, a tajnik g. **Milić**, Jugoslaveni. Svraćam pažnju na ovo naselje i na drugo obližnje ujedinjenih Hrvata u Americi. Vršeć rodoljubivu dužnost, pomoći udaljenoj ovoj braći, da se sa one strane velikoga mora održe u slavenskom duhu, pošiljem jim spise i poslanice pod nadpisom: „Slovinska čitaonica, Washington and Kearny Sts. corner. Room Nr. 1. San-Francisco Cal.“ i pozivam drugove, da jim jih ovako šalju.

Iz Pariza od g. **Ludovika Legera** primih dvoje novine francezke, naime: „Revue critique d'histoire et de littérature“. Ovdje u br. 29. g. **L. Leger** razsudjuje „srbski knjigopis“ (1741.-1867.) **Stojana Novakovića.** A u časopisu „Revue des cours littéraires de la France et de l' étranger“ u br. 34. i s t i ocjenjuje „Rad jugoslavenske akademije“.

Ovaj bi vjestnik književnih priloga i obznana bio mogo podpun izaći, da su se svi spisatelji i izdatelji slavenski, naime ruski, češki, poljski i lužičko-srbski, a navlastito hrvatski i srbski, slovenski i bugarski, voljnije i radije odazvali ponovljenoj mojoj mobi: „koji žele, da jim se nove knjige ovdje objave, neka mi šalju po jedan komad“. A malini onih, koji su se odazvali, na darovanih spisih budi istinska hvala!

Digitized by Google

Časovi

književne zabave.

I. (Svez. V.)	Obraz.
Pisac čitatelju	5.
Grob u pustinji	9.
Uvod	11.
Izmajilu i Mari	13.
1. Ranjenik. (Poviest.)	14.
2. Ozdravlje	21.
3. Potjera	24.
4. Bieg	32.
5. Pustinja	37.
6. Dolazak	44.
7. Pokoj Izmajilov	48.
Iz mojih zapisaka. Poviestne crtice o narodnom kazalištu u Zagrebu. 1840.-60.	53.
Pripomenak	55.

II. (Svez. VI.)	
Sreće i nesreće liepe djevojke. Mjesto predgovora k mojoj pjesmi: „Sofija Potocka“	73.
Sbor za odgovor g. dru. Ivanu Crnčiću u Rimu	87.
Opazka	89.
Pogled po slavenskom svietu. Književni prilozi za god. 1869.	101.
Siečanj	103.
Veljača	104.
Ožujak	ibid.
Travanj	106.
Svibanj	107.
Lipanj	109.

Digitized by Google

	Obraz.
Srpanj	111.
Kolovoz	112.
Rujan	113.
Listopad	114.
Studeni	117.
Prosinac	118.

Pogrješke,

koje su se dosad opazile.

Na obrazu 80. u redku 10. odosgor poslije: kićenu dodaj črknju.
„ „ 103. „ „ 6. odosdo mjesto lutorsko čit. lutor*an*sko.
„ „ 106. „ „ 2. „ „ samo „ *već*.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google